

Kooperatif Postası

KARINCA

Haziran 2016 Yılı: 83 Sayı: 954 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Haziran 2016 Yılı: 83 Sayı: 954 ISSN: 1300-1450

Geçmişten bir anı

Dünya Çevre Günü

KARINCA

YIL: 83 SAYI: 954
Haziran 2016
ISSN: 1300 - 1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Anonim
Şirketi
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Yan İleri Müdürü
Doç. Dr. Hasan YAYLI
Editörler Kurulu
Prof. Dr. Adnan TEPEÇEK
Prof. Dr. Nurettin PARLTI
Doç. Dr. Hasan YAYLI - Baş Editör
Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU
Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Doç. Dr. Mahmut ÇETİN
Doç. Dr. Saiter SAGLAM
Doç. Dr. Turhan ÇETİN

İsare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)
Head Office and Correspondence Address
Cayhan Atıl Karasu Cad. Taşatöler (1271) Sk. No: 35/9-10
06507 Başkent ANKARA
Tel: (0312) 472 95 99 - 472 99 11
Bekçi Şifresi: 03121 472 99 04
www.koopkur.org.tr
koopkur@gmail.com
adnan@tepecik.org.tr
Nispetiye
T.C. Ziraat Bankası Cevizdere Şubesi
Hesap No: 701070-0002
IBAN: TR94 0001 0019 2000 0103 7850 03
Abone Sertifikası
Yüksek Abone: 50 TL (KDV Dahil)
Fiyat: 5 TL (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)
24 a year, annual included Correspondence relating to
the review should be sent to
"Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma,
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Anonim
Şirketi Cayhan Atıl Karasu Cad. Taşatöler (1271) Sk. No: 35/9-10
06507 Başkent ANKARA TÜRKİYE"
20 Mayıs 1951'de kurulan İsmiyle yayımlanmaktadır.
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU
Basın, Yayın, Araştırma Danışmanlık ve Eğitim
Hizmetleri İşletmesi Anonim Şirketi
"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative
Association founded in 1951
Yazdırılan abonelikler Türkiye içindir.
Gönderilen yazı ve haberler iletilebilir.
Yazılar elektronik ortamda teslim edilir.

Yayın Tarihi
Yeni Sayı Yayın

Basım Tarihi
24.06.2016

Basım Yeri & Tasarım
Alınışçılık Matbaacılık Basın, Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cad. 39/95 Tel: 0312 284 44 02 balikesirANKARA
alinish@alinish.com.tr

Kapak Tasarım: Adnan TEPEÇEK

Bu Sayıda.....

BAŞAĞI.....	1
İZZET DOĞAN KOOPERATİFLERDE TİCARİ DEFTERLERE İLGİMLİ SUÇ VE KABAHAHTLAR.....	3
MUSTAFA YAVUZ KOOPERATİFLERDE AÇIK KAPI İLKESİ VE BU İLKEME GETİRİLEN SINIRLAMALAR.....	10
SERBAY MORAY KOOPERATİFLERDE TUTULMASI GEREKEN DEFTERLER VE TASFİK SÜRELERİ.....	15
BAHADİR GÜRBÜZ YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFİ RÖPORTAJI.....	20
HASAN YAYLI ÇEVRE KİRLİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ: ÇEVRE KİRLİLİĞİ TÜRLERİ.....	24
RAMAZAN YİĞEN, MUSTAFA HURASAN, ELİF TUĞÇE GÖKÇE, GÜLAY GÜNAY TÜRK TOPLUMUNDA KADININ KİMLİĞİ.....	31
ŞÜKRÜ BİTKİN KUVVETLER BİRLİĞİ, KUVVETLER AYRILIĞI KAVRAMLARINDAN HAREKETE HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN ELDE EDİLMESİ.....	40
FATİH ALİYİ 2001 SONRASI BALKANLAR VE BALKAN TÜRKLERİNİN DURUMU.....	44

Değerli yazılarınızın yayımlanmasını önemle rica ederiz.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARLTI
Muhasip Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman OKUR
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETLEME KURULU

Prof. Dr. Adnan TEPEÇEK
Dr. Erol DEMİR
Turgut AĞIRNASLIGİL

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAHSİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiye gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilerek teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakteriyle yazılması
4. Tercime yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazıların dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfa olarak yazılması
6. Dergiimize gönderilen yazıların başka bir dergiye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

KARINCA 1

BAŞYAZI

Değerli kooperatif dostları;

Karınca dergisinin Haziran 2016 tarihine rastlayan 954. Sayısını sizlerle buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz.

Haziran ve Temmuz ayları ülkemiz ve dünya kooperatifçilik kültürü açısından önemli bir tarihtir. Zira Atatürk, 30 Haziran 1936'da, İçel'in Tekir köyünde Atatürk'ün sahibi olduğu Tekir çiftliği civarındaki çiftçileri tarım kredi kooperatifi kurmaları için cesaretlendirerek örgütlemiştir.

Merkezi Tekir Çiftliği olmak üzere bir tarım kredi kooperatif kurmak üzere 10 köyden 36 üretici, kurucu üye olarak Silifke Ziraat Bankasına imzalı bir dilekçe vermişlerdir.

Soyadı Kanunu çıkıncaya kadar Mustafa Kemal adını kullanan Atatürk, özel bir yasayla kendisine Atatürk soyadı verildikten sonra ilk kez Kemal Atatürk ismini kullanarak ve kooperatifin 1 nolu kurucu üyesi olarak bu dilekçeyi imzalamıştır.

Diğer taraftan güzel bir rastlantı eseri, Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA – International Co-operative Alliance) Temmuz'un ilk Cumartesi gününü (bu yıl 2 Temmuz) her yıl Uluslararası Kooperatifçilik Günü olarak kutlamaktadır.

Keza, BM (Birleşmiş Milletler – United Nations (UN)) de, her yıl 5 Temmuz'u aynı amaçla kutlamaktadır.

Ülkemiz ve dünya kooperatifçiliği açısından kooperatifçilik kültürünün geliştirilmesi ve ekonomik ve toplumsal kalkınmanın bir aracı olarak kullanılması yönünde politikalar oluşturulması açısından bu tür tarihlerin toplumun gündeminde sürekli sıcak tutulması gerekmektedir.

Bu sayede tüm toplumsal tabanda bir kooperatif farkındalığı oluşturmak mümkün olabilecektir.

Ülkemizde Memleket Sandıkları ile başlayan, lonca, imece gibi tarihe ait sosyo-ekonomik örgütlenmelerin, modern anlamda kooperatifçiliğin gelişmesine zemin oluşturduğu söylenebilir.

Kooperatifler; demokratik yönetimleriyle, sorumluluk, eşitlik, adalet, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerin kılavuzluk ettiği girişimler olarak diğer işletmelerden ayrılırlar ve etkinliklerinin merkezine insanı koyarlar.

Bu nedenle, kooperatifçilik, bireylerin ve toplumun ekonomik ve sosyal kalkınması açısından önemlidir.

Dünya genelinde kooperatifler 100 milyondan fazla insana istihdam sağlamaktadır. sadece Fransa'da 21 bin kooperatifin 4 milyonun üzerinde kişiye iş imkanı sağlıyor olması kayda değer bir durum olarak bilinmelidir. Tüm dünya ekonomisi içinde ise kooperatiflerin payının yaklaşık üç trilyon dolar olduğu bilinmektedir. Bütün bu verilere karşın kooperatif kültürü ülkemizde yeterince

geliştiğini söylememiz mümkün değildir. Her ne kadar son donede bazı kooperatif Şirketlerin güçlü ekonomik yapılar olarak ortaya çıkmakta olması sevindirici bir gelişme olsa da yeterli olmadığı açıktır.

Ülkemizde son dönemde yaşanan ve toplumsal tabakalar arasında sürekli bir ayrıŐmanın ve tekileŐmenin derinleŐmesine neden olan olayların ozmnde; demokratik yönetim, sorumluluk, eşitlik, adalet, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerle Őekillenen kooperatifçiliğin önemli bir birleŐtirici unsur olacağı açıktır.

Kamu politikacılarının yönlendirmesi ve destek politikaları ile yaygınlaŐtırılacak olan kooperatif örgütlenmeleri sayesinde vatandaŐlar, ortak ekonomik ve toplumsal çıkarları paydasında birleşerek birlikte yaşamak bilincinin inŐasına katkı sağlayabilecektir.

Türk kooperatifçilik kurumu da varlık sebebine binaen toplumda kooperatifçilik bilincinin geliştirilmesi, bu doğrultuda toplumsal farkındalığın inŐası ve yaygınlaştırılması için başta yayın olmak üzere bir çok alanda faaliyetlerine yürütmeye devam etmektedir.

Türk matbuat hayatında en uzun soluklu dergi olarak yayın hayatını sürdürmekte olan Karınca dergisinin bu konudaki önemi hepimizce malumdur.

Kooperatifçilik alanında Karınca dergisinin etki alanının geniŐletilmesi için siz değerli okuyucularımızdan başarılı kooperatif örneklerine ilişkin paylaŐımlarınızı bize yayınlanmak üzere ulaŐtırmanız yönündeki talebimizi bu vesile ile bir kez daya tekrarlamak istiyorum.

Bu ayki Karınca dergisini yine doyurucu bir içerikle siz okuyucularımızla buluŐturuyoruz. Toplam sekiz yazının yer aldığı bu sayıda çoğunlukla kooperatifilikle ilgili yazıları sizlere ulaŐtırma gayreti içinde olmaya çalıştık.

Bu sayımızda siz okuyucularımızın istifadesine sunduğumuz yazılar sırası ile; İzzet DOĞAN'ın *“KOOPERATİFLERDE TİCARİ DEFTERLERE İLİŞKİN SUÇ VE KABAHTLER”* isimli yazısı, Mustafa YAVUZ'un *“KOOPERATİFLERDE AÇIK KAPI İLKESİ VE BU İLKEYE GETİRİLEN SINIRLAMALAR”* isimli yazısı, Serbay MORAY'ın *“KOOPERATİFLERCE TUTULMASI GEREKEN DEFTERLER VE TASDİK SÜRELERİ”* isimli yazısı, Bahadır GÜRBÜZ'n Ege Elektrik Enerjisi retim ve Tüketim Kooperatifi başkanı Sayın Mehmet UYLU ile *“YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFÇİLİĞİ”* zerine röportajı, Hasan YAYLI'nın *“ÇEVRE KİRLİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ: ÇEVRE KİRLİLİĞİ TÜRLERİ”* isimli yazısı, Ramazan YİĞEN, Mustafa HURASAN, Elif Tuğçe GÖKÇE ve Gülay GÜNAY'IN *“TÜRK TOPLUMUNDA KADININ KİMLİĞİ”* isimli yazıları, Şükrü BİTKİN 'in *“KUVVETLER BİRLİĞİ, KUVVETLER AYRILIĞI KAVRAMLARINDAN HAREKETLE HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN ELDE EDİLMESİ”* isimli yazısı, ve Fatih ALİYİ'nin *“2001 SONRASI BALKANLAR VE BALKAN TÜRKLERİNİN DURUMU”* isimli yazısıdır.

Daha nitelikli sayılarda buluŐmak temennisini sizlerle paylaŐırken, dergimizin daha yetkin hale gelmesi için siz değerli okuyucularımızın yorumlarını, eleŐtirilerini ve yazı desteklerini de beklediğimizi ifade etmek isterim.

Bu vesile ile ramazan bayramının necip milletimiz ve tüm İslam alemine barış, huzur, mutluluk ve sağlık getirmesini yüce yaratandan niyaz ederim.

KOOPERATİFLERDE TİCARİ DEFTERLERE İLİŞKİN SUÇ VE KABAHATLER

İzzet DOĞAN*

1 - GİRİŞ

6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda¹ şirketler için öngörülen defter tutma yükümlülüğü kooperatifler için de geçerlidir.

Bu bakımdan kooperatiflerin defter tutma yükümlülüğüne ilişkin olarak; kooperatiflerin tutmakla yükümlü oldukları ticari defterlerin açılış ve kapanış onaylarına ilişkin süreler, ticari defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi, ticari defterlere gerçeğe aykırı kayıt yapılması, ticari defterlerin saklanma süresi ile bu yükümlülüklerin kooperatifçe yerine getirilmemesi halinde kooperatif tüzel kişiliği ve kooperatif yöneticilerinin sorumluluklarının neler olabileceği hususları bu çalışmamızda değerlendirilmiştir.

2 - KOOPERATİFLERDE DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 98. maddesinde² ; Kanununda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki Anonim Şirketlere ait hükümlerin kooperatifler hakkında uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

* Gümrük ve Ticaret Müfettişi

1) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.02.2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

2) Bu kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki Anonim şirketlere ait hükümler uygulanır.

3) Ticaret şirketleri; kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketlerinden ibarettir.

4) Ticari Defterler İlişkin Tebliğ 19.12.2012 tarih ve 28502 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

5) Ticaret şirketi: Kollektif, komandit, anonim, sermayesi paylara bölünmüş komandit ve limited şirketler ile kooperatifleri,

Bu bakımdan anılan madde yollaması ile Anonim Şirketlerin ticari defter tutma yükümlülüklerini yeri getirirken dikkat etmeleri gereken hususlar Kooperatifler içinde zorunlu olduğu açıktır.

Ayrıca 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 124. maddesinde³ ve Ticari Defterler İlişkin Tebliğ'in⁴ md.3/g⁵'de; Kooperatifler, ticari şirketler arasında sayılmış ve 6102 sayılı Kanunun 16.maddesinde ticaret şirketlerinin tacir sayılacağı, 18. maddesinde de; tacirlerin ticari defterleri tutmak zorunda oldukları hükme bağlandığından, kooperatiflerin ticari defter tutma yükümlülüğü doğrudan 6102 sayılı Kanun ile de geçerli hale getirilmiştir.

Bu bağlamda 6102 sayılı Kanunu ve ilgili diğer mevzuat hükümleri kapsamında, kooperatiflerin ticari defter tutmakla yükümlü ve defter tutma yükümlülüklerini yerine getirirken de dikkat edilmeleri gereken hususlar bulunmaktadır.

3 - TİCARİ DEFTERLERİN AÇILIŞ VE KAPANIŞ ONAYLARI

Kooperatiflerce fiziki ortamda tutulacak olan ticari defterlerin; açılış ve kapanış onayları, onayın zamanı ve şekli ile onay yenileme hususları aşağıda detaylandırılmıştır.

3.1 - Açılış Onayı Tabi Defterler ve Onay Zamanı

6102 sayılı Kanunun md.64 ve Ticari Defterler

İlişkin Tebliğin⁶ 13.,14. ve 15. md. hükümleri kapsamında, kooperatiflerce fiziki ortamda tutulan **“yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defterlerinin”** kuruluş sırasında ve kullanılmaya başlanmadan önce açılış onayları noter tarafından yapılmalıdır.

Bu defterlerin izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onayları, defterlerin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar notere yaptırılır.

Açılış onaylarının noter tarafından yapıldığı hallerde ticaret sicili tasdiknamesinin noterce aranması zorunludur.

Ticaret sicili tasdiknamesinin aslı ibraz edilmek kaydıyla bir örneği noterce saklanır.

Ticaret şirketleri dışındaki gerçek ve tüzel kişi tacirlerin kuruluş sırasında yaptıracağı ticari defterlere ilişkin açılış onaylarında ticaret sicili tasdiknamesi aranmaz.

Ayrıca ticaret şirketlerinin ticaret siciline tescilli esnasında; **“yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defterlerinin”** açılış onayları ticaret sicili müdürlükleri tarafından da yapılabilir.

Yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri ile yönetim kurulu karar defterinin açılış onaylarının her hesap dönemi için yapılması zorunludur. **“Pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri”** yeterli yaprakları bulunmak kaydıyla izleyen hesap dönemlerinde de açılış onayı yaptırılmaksızın kullanılmaya devam edilebilir.

Onaya tabi defterlerin hesap dönemi içinde dolması veya başka sebeplerle yıl içinde yeni defter kullanmaya mecbur olanlar, bunları kullanmaya başlamadan önce açılış onayını yaptırmak zorundadırlar.

Pay defteri ve yönetim kurulu karar defterinin yenilenmesinin gerektiği durumlarda açılış onayı yapılacak yeni defter, kullanımına son

verilecek defterle veya zayi edilmişse zayi belgesi ile birlikte notere ibraz edilir.

Yeni defterin açılış onayının yapıldığı sırada noter, eski deftere veya zayi belgesine, yeni defterin açılış onayının yapıldığı tarih ve sayıyı belirterek şerh düşer.

Eski defterde veya zayi belgesinde söz konusu şerhi gören noter tekrar bir açılış onayı yapamaz.

3.2 - Onayın Şekli

Noterler ile ticaret sicil müdürlüklerinin yapacağı açılış onayları defterin ilk sayfasına yazılır ve defterler onaylanırken; ciltli defterlerin sayfalarının sıra numarasıyla teselsül ettiğine bakılarak, bu sayfalar teker teker onay makamının resmi mühürü ile mühürlenir.

Müteharrik yapraklı yevmiye defteri kullanan kooperatifler bir yıl içinde kullanacaklarını tahmin ettikleri sayıda yaprağı yukarıdaki esaslara göre onaylattırırlar.

Onaylı yapraklar bittiği takdirde, yeni yapraklar kullanılmaya başlamadan önce onaylatılır.

Bunların sayfa numaraları onaylı yaprakların sayfa numaralarını takiben teselsül ettirilir.

Tasdik makamı, ilave yaprakların sayısını ilk onayın altına kaydeder ve bu kaydı usulüne göre onaylar.

3.3 - Kapanış Onayına Tabi Defterler

6102 sayılı Kanun kapsamında, kooperatiflerce fiziki ortamda tutulan defterlerden, Yevmiye Defteri ile Yönetim Kurulu Karar Defteri kapanış onayına tabidir. **“Yevmiye Defterinin”** kapanış onayı izleyen faaliyet döneminin **“altıncı ayının sonuna”** kadar, **“Yönetim Kurulu Karar Defterinin”** kapanış onayı ise **“izleyen faaliyet döneminin birinci ayının sonuna kadar”** notere ibraz edilip son kaydın altına noterce **“Görölmüştür”** ibaresi yazılarak mühür ve imza ile onaylanması zorunludur.

6) Ticari Defterler İlişkin Tebliğ 19.12.2012 tarih ve 28502 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır

Bu iki defter dışındaki kalan diğer defterlerin kapanış zorunluluğu ise bulunmamaktadır.

Ayrıca Vergi Usul Kanununun 13. ve 15. maddeleri uyarınca Maliye Bakanlığı tarafından mücbir sebep halinin ilan edildiği yerlerde, defterlerin kapanış onayları, mücbir sebebin sona erdiği tarihi takip eden ayın sonuna kadar yapılabileceği hüküm altına alınmıştır.

3.4 - Defterlerde Onay Yenileme

Ticari Defterler İlişkin Tebliğin⁷ 16.17. ve 18. madde hükümleri kapsamında, yönetim kurulu karar defteri, yevmiye defteri, envanter defteri ve defteri kebirin yeterli yaprakları bulunması halinde yeni hesap döneminin ilk ayı içerisinde onay yenilemek suretiyle bu defterler kullanılmaya devam edilebilir.

Bununla birlikte daha önce de değinildiği üzere, **“pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri”** yeterli yaprakları bulunmak kaydıyla izleyen hesap dönemlerinde de açılış onayı yaptırılmaksızın kullanılmaya devam edilebilir.

Onay yenilemede defterlerin türü değiştirilemez.

Kapanış onayına tabi olan **“yevmiye ve yönetim kurulu karar defterlerinde”** son kaydın altına yazılacak **“Görölmüştür”** ibaresinin yanında onay yenileme kısmında ayrıca; Ticari Defterler İlişkin Tebliğin 14. maddesinde yer alan ve açılış onayında bulunması gereken hususlarda bir değişiklik olmuşsa bu değişiklikler, defterin kalan sayfa adedi, kullanılmaya devam edileceği hesap dönemi, onay tarihi ve onay makamının resmi mühür ve imzası bulunmalıdır.

Onay yenileme işleminde defterlerin kalan sayfalarının tekrar mühürlenmesine ve sıra numarası verilmesine gerek yoktur.

7) Ticari Defterler İlişkin Tebliğ, 19.12.2012 tarih ve 28502 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

8) 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, 31.03.2005 tarih ve 25772 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

9) Doğan, İzzet; Ticarete Gündem, Gümrük Ticaret Dergisi, yıl 2016, 7. sayı

Kapanış onayına tabi olmayan **“defteri kebir ve envanter defterinde”** ise onay yenileme, son kaydın yer aldığı sayfadan sonraki sayfaya yapılır.

4 - GEREKLİ ONAYLARIN ZAMANINDA YAPTRILMAMASI

6102 sayılı Kanunun 562. maddesinin birinci fıkrasının **“c”** bendinde; Kanunun 64. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca gerekli onayları yaptırmayanların **“dörtbin Türk Lirası idari para cezasıyla”** cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

Dolayısıyla 6102 sayılı TTK'da daha önce değinilen ve kooperatiflerce tutulması gerek ticari defterlerin açılış ve kapanış onaylarının zamanında yaptırılmamasının müeyyidesi **“dörtbin Türk Lirası idari para cezası”** olarak belirlenmiştir.

Bununla birlikte 5326 sayılı Kabahatler Kanununun⁸ md.17/7 hükmü kapsamında da, 6102 sayılı Kanunda düzenlenen idari para cezalarının tutarları, her takvim yıl başında geçerli olmak üzere o yıl için 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer md.298 hükümleri uyarınca tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanmaktadır.

Nitekim en son 10/11/2015 tarihli ve 29528 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 457 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'ne göre; 2015 yılı için yeniden değerlendirme oranı % 5,58 (beş virgöl elli sekiz) olarak tespit edildiğinden, bu oran esas alındığında 01/01/2016-31/12/2016 döneminde, ticari defterlere ilişkin gerekli onayların yaptırılmaması kabahatinin temel cezası 5.209,00 TL idari para cezası olacaktır.⁹

5 - KABAHTIN BİRDEN ÇOK İŞLENMESİ

6102 sayılı Kanun md. 562/14'de, anılan Kanunda tanımlanan kabahatlerden birinin idari yaptırım kararı verilmeye kadar birden çok işlenmesi hâlinde, bir idari para cezası verileceği ve ilgili hükme göre verilecek cezanın iki kat artırılacağı, ancak bu kabahatin işlenmesi

suretiyle bir menfaat temin edilmesi veya zarara sebebiyet verilmesi hâlinde verilecek idari para cezasının miktarı bu menfaat veya zararın üç katından az olamayacağı hükme bağlanmıştır.

Dolayısıyla aynı yıl içerisinde veya farklı yıllarda birden fazla ticari defterin açılış ve/veya kapanış onayının yaptırılmaması yahut birden fazla yılda ticari defterlerin 6102 sayılı Kanuna uygun tutulmaması halinde idari para cezası iki kat artırılarak uygulanacaktır.

Ticari defterlere ilişkin para cezasının artırımı uygulanmasında, cezanın verileceği tarih değil, kabahati oluşturan fiilin işlendiği tarih esas alınmalı ve kabahatin birden fazla yılda işlenmesi halinde de kabahatin en son işlendiği yıla ait para cezası tutarı esas alınmalıdır.

Söz konusu hususu örneklendirmek gerekirse, 6102 sayılı Kanunda düzenlenen kabahatler ve bu kabahatlerin işlenmesi halinde uygulanacak olan idari para cezalarının ilişkin 10/11/2015 tarihli ve 29528 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 457 sıra no.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'ne göre; 01/01/2016-31/12/2016 döneminde, ticari defterlerin gerekli onaylarının yaptırılmamasının müeyyidesi 5.209,00 TL idari para cezası olduğundan, 2015 faaliyet dönemine ilişkin **“Yevmiye Defterinin”** kapanış onayı 2016 yılının altıncı ayı sonuna kadar yaptırılmaz ise bunun cezası 5.209,00 TL olacaktır.

Ancak 2015 yılına ait **“Yevmiye Defteri”** ile birlikte **“Yönetim Kurulu Karar Defterinin”** kapanış onayı ve/veya 2014 yılına ilişkin başka bir ticari defterin açılış ve/veya kapanış onayı da yaptırılmamışsa, kabahat birden fazla işlenmiş olacağından verilecek olan ceza, temel ceza miktarı üzerine bu cezanın iki katı karşılığı olan tutarın eklenmesi ile bulunacak olan tutar olacaktır.

Bu halde verilecek olan cezanın temel tutarı, fiil 2016 yılında gerçekleştiği nazara alındığında 5.209,00 TL olduğundan (fiil 2015 veya 2014 yılında gerçekleşmiş ise o yıla ilişkin temel ceza miktarı üzerinden hesaplama yapılmalıdır), bu tutarın iki katı (5.209,00TLx2) 10.418,00 TL olacak ve uygulanacak ceza miktarı da artırımı olarak uygulandığında 5.209,00+10.418=15.627,00 TL olacaktır.

Ayrıca 6102 sayılı Kanunun md.562/1'de yer alan ve cezai yaptırıma bağlanan her kabahati kendi içerisinde ayrı ayrı değerlendirmek te gerekmektedir.

6 - İDARİ PARA CEZALARINDA MUHATTAP

6102 sayılı Kanunda ticari defterlere ilişkin öngörülen idari para cezalarında muhatap kooperatif tüzel kişiliğidir.

Bu bakımdan olası bir ceza ilk etapta kooperatif hesaplarından ödenir.

Ancak kooperatif yönetim kurulu üyeleri ortaklardan almış oldukları yetkiyle kooperatifin iş ve işlemlerini yürütürken 1163 sayılı Kooperatifler Kanun ve ilgili diğer kanun ve düzenlemeler çerçevesinde titizlikle hareket ederek kooperatifin başarısı ve gelişmesi, dolayısıyla ortakların menfaatleri için gerekli olan gayret sarf etmekle yükümlü olduklarından, ticari defterlerin usulüne uygun tutulması ve/veya usulüne uygun saklanması gibi yükümlülükleri yerine getirirken de titizlikle hareket etmeleri gerekmektedir.

Bu bakımdan kooperatif yöneticileri bu yükümlülüklerini gereği gibi yerine getiremeyerek kendi kusurlarından dolayı kooperatifin idari para cezası ödemesine sebebiyet verilerse, kooperatif genel kurulu buna sebebiyet veren yöneticilerden bu cezaların tahsilini isteyebilir.

7 - DEFTERLERİN MEVCUT OLMAMASI VEYA HİÇBİR KAYIT İÇERMEMESİ

6102 sayılı Kanunun md.562/6'da; Ticari defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi yahut bu Kanuna uygun saklanmaması hâllerinde, sorumlular “üçyüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla” cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

Mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunun md.67/3'de ise; Kanunun 66. maddesinin birinci fıkrasının 1 ila 3 üncü bentlerinde sayılan defterleri tutma mükellefiyetini hiç veya kanuna

uygun şekilde yerine getirmeyip de ikinci fıkraya göre mesul olanlar **“üç milyon liradan otuz milyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılacağı”** hüküm altına alınmıştır.

Dolayısıyla gerek 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda gerekse Mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunda, **“ticari defterlerin mevcut olmaması”** veya **“hiçbir kayıt içermemesi”** fiilleri ile **“defterleri tutma mükellefiyetini hiç yerine getirilmemesi”** fiilleri bir birinin aynı ve devamı niteliğindedir.

Bu fiillerin yaptırımı, hem 01/07/2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda hem de Mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunda **“adli para cezası”**dır.

6102 sayılı Kanununun md.562'de öngörülen **“adli para cezaları”** ile ilgili olarak, 5237 sayılı Kanunun¹⁰ md. 66/1'de **“sekiz yıllık”** bir dava zamanaşımı süresi öngörülmüş, md.7/2'de de; **“Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise, failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olunur”** hükmüne yer verilmiştir.

Bu bakımdan bahse konu suç 01/07/2012 tarihinden sonra işlenmiş ise sorumlular **“üçyüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla”** cezalandırılacakları açıktır.

Ancak suç anılan tarihten önce işlenmiş ise burada 5237 sayılı Kanununun md.7/2 deki hükmü gereğince; sorumlular hakkında mülga 6762 sayılı Kanun md.67/3 hükmü ile 6102 sayılı T. Ticaret Kanunun md.562/6 hükmünde yer alan cezai müeyyidelerden hangisinin lehe olduğunun takdiri Savcılık Makamlarınca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca mülga 6762 sayılı Kanununun md.67/3'de geçen **“ağır para cezası”**, 5252

sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun¹¹ 'un 5. maddesi gereğince, **“adli para cezasına”** dönüştürülmüş, alt veya üst sınırlar arasında uygulama yapılmasını gerektirir nitelikteki adli para cezalarında cezanın alt sınırı dört yüzellimilyon, üst sınırı ise yüz milyar Türk Lirası olarak belirlenmiştir.

Söz konusu düzenleme uyarınca da mülga 6762 sayılı Kanununun 67/3'de yer alan **“üç milyon liradan otuz milyon liraya kadar ağır para cezasının”** alt sınırı 5083 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan 04/04/2007 tarihli, 2007/11963 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının eki Karar uyarınca dört yüzelli TL olarak uygulanacaktır.

8- TİCARİ DEFTERLERE GERÇEĞE AYKIRI KAYIT

6102 sayılı Kanunun¹² md. 592/8'de; ticari defterlere kasıtlı olarak gerçeğe aykırı kayıt yapanların **“bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağı”** hükmüne bağlanmıştır.

Ticari defterlere kasıtlı olarak gerçeğe aykırı kayıt yapılması suçu, ilk defa 6102 sayılı Kanunun ile düzenlendiğinden, anılan kanunun yürürlüğe girdiği 01/07/2012 tarihinden sonra işlenen fiiller için söz konusu suç oluşacaktır.

9 - TİCARİ DEFTERLERİ SAKLAMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

6102 sayılı Kanunun md.82 ve Ticari Defterler İlişkin Tebliğin¹³ md.12 hükümleri çerçevesinde kooperatifler; tutmakla yükümlü olduğu ticari defterleri ve bu defterlere yapılan kayıtların dayandığı olan belgeleri sınıflandırılmış bir şekilde **“on yıl”** saklamakla yükümlüdürler.

Vergi Usul Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri mahfuz kalmak kaydıyla, tutulması zorunlu defterlere yapılan kayıtların dayandığı olan belgelerin, okunur hale getirildiklerinde içerik

10) 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12.10.2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

11) 5252 sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun, 13.11.2004 tarih ve 25642 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

12) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.2.2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

13) Ticari Defterler İlişkin Tebliğ, 19.12.2012 tarih ve 28502 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

olarak örtüşmeleri, saklama süresi boyunca her an ulaşılabilmeleri ve uygun bir süre içerisinde okunabilir hale getirilebilmeleri şartıyla görüntü veya veri taşıyıcılarda da saklanabilecekleri, saklama süresi, ticari defterlere son kaydın yapıldığı veya muhasebe belgelerinin oluştuğu takvim yılının bitişiyle başlayacağı, saklamakla yükümlü olunan defterler ve belgeler; yangın, su baskını veya yer sarsıntısı gibi bir afet veya hırsızlık sebebiyle ve kanuni saklama süresi içinde ziyaa uğramaları halinde, kooperatif yöneticileri ziyayı öğrendikleri tarihten itibaren onbeş gün içinde kooperatifin bulunduğu yer yetkili mahkemesinden zayi belgesi temin etmelidirler.

Aksi halde kooperatif yöneticilerinin sorumlulukları doğacaktır.

Ticari defterlerin Kanuna uygun saklanmaması, mülga 6762 sayılı Kanunda suç olarak düzenlenmemiş bu fiil ilk defa 6102 sayılı Kanunun md.562/6'da yaptırıma bağlanmıştır.

Bu fiilin cezası **“üçyüz gündен az olmamak üzere adli para cezası”**dir.

İşlendiği zaman yürürlükte bulunan kanuna göre suç sayılmayan bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemeyeceğinden, ticari defterlerin Kanuna uygun saklanmamasında dolayı, 6102 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 01/07/2012 tarihinden sonra işlenen fiiller için ceza verilebilecektir.

Ticari defterlerin Kanuna uygun saklanmamasın da dolayı ceza verilebilmesi için fiilin 01/07/2012 tarihinden sonra işlenmesi gerekir.

Burada önemli olan husus fiile konu olan ticari defterlerin bizzat kendisidir.

Bu bakımdan burada fiile konu ticari defterler baz alındığında kooperatifin 2012 yılı öncesine ait ticari defterleri için bu cezanın hiç uygulanmayacağı manası çıkmamaktadır.

Şöyle ki kooperatif nezdinde yapılan herhangi bir denetim veya yargıya intikal etmiş bir konu

kapsamında, kooperatifin 2012 yılı öncesine ait ticari defterlerin (örneğin 2008 ila 2011

yıllarına ilişkin defterlerin tümü veya bir kaçı) kooperatifte bulunduğu 01/07/2012 tarihinden sonraki bir tarihte tespit edilir ise, tespiti yapılan ticari defterler 6102 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra artık kooperatifin saklamakla yükümlü olduğu defterler kapsamında değerlendirmek gerekecektir.

Dolayısıyla bir vesile ile 01/07/2012 tarihinden sonra kooperatifin önceki yıllara ilişkin defterlerinin kooperatifte fiilen bulunduğu veya saklandığı tespit edilir ise kooperatif bu defterleri saklamakla yükümlü olacağından bu yükümlülüğünü yerine getirmeyen kooperatifler 2012 yılı öncesine ait ticari defterlerinden dolayı da sorumlu olacaklardır.

10 - ADLİ VE İDARİ PARA CEZALARINDA ZAMANAŞIMI

6102 sayılı Kanunu'nun 562. maddesinde öngörülen **“adli para cezaları”** ile ilgili olarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu¹⁴ md.66/1.'de “sekiz yıllık” bir dava zamanaşımı süresi öngörmüş, **“idari para cezalarına”** ilişkin olarak da 5326 sayılı Kabahatler Kanunu md.20 de ellibin Türk Lirasından az idari para cezasını gerektiren kabahatlerde **“üç yıllık”** bir zamanaşımı öngörülmüştür.

Dolayısıyla 5237 sayılı Kanunun md.7/2'de yer alan **“failin lehine olan kanun uygulanır”** hükmü de dikkate alınarak, 6102 sayılı Kanunda düzenlenen adli para cezalarında **“sekiz yıllık”** idari para cezalarında da **“üç”** yıllık zamanaşımı bulunmaktadır.

Ancak 6102 sayılı Kanunun md.562/14 hükmü kapsamında, idari para cezasının miktarının, menfaat veya zararın üç katından az olamayacak şekilde belirlendiği hallerde, zamanaşımı süresi 5326 sayılı Kanunun md. 20/3'de yer alan; **“Nispi idari para cezasını gerektiren kabahatlerde zamanaşımı süresi sekiz yıldır.”** hükmü kapsamına üç yıl değil sekiz yıl olarak uygulanması gerekmektedir.

¹⁴ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12.10.2004 tarih ve 25611 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

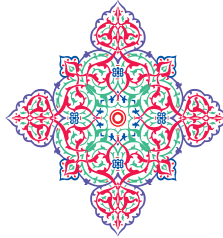
11- SONUÇ

6102 sayılı Tük Ticaret Kanunda şirketlerin defter tutma yükümlülüğü kapsamında kooperatiflerin, defter tutma mükellefiyetlerini yerine getirirken dikkat etmeleri gereken hususlar bu çalışmada değerlendirilmiş ve özellikle kooperatiflerin tutmakla yükümlü oldukları ticari defterlerin açılış ve kapanış onaylarına ilişkin süreler ve onay biçimine ilişkin hususlar, ticari defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi fiilinin 6102 sayılı Kanunda önce ve/veya sonra işlenmesi halinde uygulanacak olan yaptırım ile 6102 sayılı Kanunda ilk defa yaptırımı bağlanmış olan **“ticari defterlere gerçeğe aykırı kayıt yapılması”** ve **“ticari defterlerin saklanması süresine”** ilişkin hususları etraflıca değerlendirilmiş ve bu yükümlülüklerin yeri getirilmemesi halinde uygulanacak olan adli veya idari para cezaları ile bu fiillere ilişkin zaman aşımı süreleri detaylıca irdelenmiştir.

Kaynakça

- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu.
- 6762 sayılı Mülga Türk Ticaret Kanunu.
- 1163 sayılı Kooperatif Kanunu.

- Ticari Defterler İlişkin Tebliğ.
- Üstün, Y. ve Aydın, M. (2014), *“Kooperatifler Hukuku”*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü (T.İş Bankası A.Ş. Vakfı)/ Ankara.
- Doğan, İzzet; Ticarete Gündem, Gümrük Ticaret Dergisi, yıl 2016, 7. Sayı.
- 5326 sayılı Kabahatler Kanunu.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen Kooperatif örnek ansözleşmeleri.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu.
- 5728 Sayılı Temel Ceza Kanunlarına uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Dair Kanun.
- 5083 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Para Birimi Hakkında Kanun
- 04/04/2007 tarihli, 2007/11963 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
- 5252 sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun.

KOOPERATİFLERDE AÇIK KAPI İLKESİ VE BU İLKEYE GETİRİLEN SINIRLAMALAR

Mustafa YAVUZ*

1. GİRİŞ

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından kooperatiflere ilişkin temel ilkeler¹ 1995 yılında yeniden belirlenmiş ve bu ilkelerden biri de “gönüllü ve serbest giriş ilkesi” olarak tespit edilmiştir.

Açık kapı ilkesi olarak da adlandırılan bu ilke, kooperatif hizmetlerinden yararlanmak isteyen ve ortaklık koşullarını taşıyan herkesin; sosyal, politik, ırk, din, mezhep ayrımı gözetilmeksizin gönüllü olarak kooperatife girip çıkabilmesini ifade etmektedir.

Öğretide açık kapı ilkesi genel itibarıyla, ‘kooperatiflerin kapısının, kanun ve anasözleşmedeki giriş şartlarını yerine getiren ve giriş isteğinin reddi için haklı bir sebep gösterilemeyen herkese açık tutulması, çıkma arzusunda olanlara da bu kapının kapatılmaması’ şeklinde tanımlanmaktadır.²

Kısaca, kooperatife giriş ve çıkışta serbestlik olarak tanımlanabilen açık kapı ilkesi, çift yönlülük karakteri sebebiyle hem ortaklık sıfatının kazanılması hem de kaybedilmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Açık kapı ilkesine göre, gerçek veya tüzel kişi olması fark etmeksizin ortaklık şartlarını taşıyan herkes kooperatiflere ortak olabileceği gibi, isteyen her ortak kendi özgür iradesiyle ve dilediği zaman kooperatiften çıkabilir.

Bir başka ifadeyle, kooperatiflere giriş ve çıkış kişinin isteğine bağlıdır.

Hiç kimse kooperatife girmeye, ortak olarak kalmaya veya kooperatiften çıkmaya zorlanamaz.

Ancak kooperatife giriş ve çıkışta kural olarak açık kapı ilkesi geçerli olmakla birlikte, bu ilke her isteyeninin dilediği kooperatife ortak olabileceği anlamına da gelmemektedir.

Zira kooperatiflere girme ve çıkma serbestisi bazı kısıtlamalara tabidir.

Bu kapsamda kişiler, ancak kanun ve/veya anasözleşmede belirtilen esaslar çerçevesinde kooperatiflere ortak olabilir ya da ortaklıktan çıkabilir.

Dolayısıyla, kanun veya anasözleşme ile getirilen kooperatife girme ve kooperatiften çıkma ile ilgili şartlar, dolaylı olarak açık kapı ilkesini sınırlandırmaktadır.

Bu çalışmada, kooperatifler hukukunda geçerli olan açık kapı ilkesi ve bu ilkeye getirilen sınırlamalar tüm yönleriyle ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. AÇIK KAPI İLKESİ

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun³ (KoopK) 1. maddesine göre kooperatifler, tüzel kişiliği

* Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi

1) Uluslararası Kooperatifler Birliği tarafından kooperatiflere ilişkin belirlenen gönüllü ve serbest giriş ilkesi (açık kapı ilkesi) dışında diğer temel ilkeler şunlardır: Ortaklar tarafından gerçekleştirilen demokratik denetim, ortakların ekonomik katılımı, özerklik ve bağımsızlık, eğitim, öğretim ve bilgilendirme, kooperatifler arası işbirliği ve topluma karşı sorumluluk ilkeleridir.

2) Yahya Deryal, Kooperatiflerde Ortak Sıfatının Kazanılması, Kaybedilmesi ve Hukuki Sonuçları, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 1994, s.51.

3) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

haiz olmak üzere gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır.

Kooperatifleri, sermaye şirketlerinden farklı kılan özelliklerin başında ortak sayısının her zaman değişebilir olması gelmektedir.

Ortak sayısına bağlı olarak da kooperatif sermayesi değişkenlik (artış veya azalış) gösterir.

Öyle ki, anılan Kanunda (md. 2/III) sermaye miktarının sınırlandırılarak kooperatif kurulması yasaklanmıştır.

Bu bağlamda, kooperatiflerin değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar olarak tanımlanmış olması, açık kapı ilkesinin kooperatifler hukukunda açıkça benimsendiğini göstermektedir.

Kooperatifler, diğer ticaret şirketleri gibi belirli sayıda kişinin kar elde etmek amacıyla sermaye ve emeklerini birleştirdikleri kapalı ortaklıklar değildir.

Kooperatiflerin kapısı, ekonomilerini geliştirmek isteyenler ile korunma ihtiyacı duyanlara açıktır.

Bu sebeple kooperatiflerde açık kapı ilkesi kabul edilmiştir.

Açık kapı ilkesi uyarınca kooperatiflerde ortak sayısının belirli bir sayı ile sınırlandırılmaması, girmenin kooperatif yöneticilerinin ya da bazı etkili kişilerin iradelerine değil, anasözleşme ve kanunlarda belirtilen objektif şartların gerçekleşmesine bağlanması ve bu koşulların çok zorlaştırılmaması gerekir.⁴

3. AÇIK KAPI İLKESİNE GETİRİLEN SINIRLAMALAR

Kooperatifler hukukunda **“açık kapı ilkesi”**

4) Ünal Tekinalp, Reha Poroy, Ersin Çamoğlu, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul 2003, s.960.

5) Ulaş Demir, Kooperatifler Kanununa Göre Ortaklıktan Çıkarma, Güncel Yayınevi, İzmir 2006, s.10.

genel kural olmakla birlikte, yukarıda belirtildiği üzere, bu ilke her isteyenine kooperatife girebileceği ve istediği gibi çıkabileceği anlamına gelmemektedir.

Ayrıca bu ilke isteklilerin serbestçe kooperatife girebilmesi ve istediği zaman çıkabilmesine imkan tanıyacak ölçüde geniş ve mutlak yorumlanamaz.

Zira böyle bir yorum, karşılıklı yardım ve dayanışma duygusuyla hareket eden ortakların ve dolayısıyla kooperatifin amacına ulaşmasını engelleyeceği gibi belli bir amaç etrafında bir araya gelen kişilerin asgari düzeyde bir homojenliğe sahip olması gerekliliğine de aykırı düşer.

Bu sebeple, açık kapı ilkesi, kanun ve anasözleşmede öngörülebilir bazı sınırlamalara tabidir.

Dolayısıyla açık kapı ilkesi, belli özelliklere sahip olanların ve belli şartları yerine getirenlerin kooperatife serbestçe girebilmesi imkanı sağlayan niteliğiyle nispi bir karakter taşır.⁵

Bu çerçevede KoopK, bazı hallerde açık kapı ilkesine doğrudan istisnalar getirmekte, bazen de anasözleşme ile istisnai düzenleme yapılmasına imkân tanımaktadır.

3.1. Kooperatiflere Girme Bakımından Getirilen Sınırlamalar

3.1.1. Anasözleşme ile Getirilebilir Sınırlamalar

KoopK md. 8/1. uyarınca, kooperatif ortaklığına girmek için gerçek kişilerin medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip olması gerekli ve yeterlidir.

Ancak ortaklık için Kanunda belirtilen nitelikler dışında kuruluşta veya sonradan değişiklik yaparak anasözleşmede başka şartlar öngörülebilir.

Anasözleşmede gösterilen şartlar, kooperatifin

yapısına uygun ve haklı şartlar olmalıdır.

Bu durumda, her ne kadar kural olarak ortaklığa giriş serbest ise de ortak olmak için başvuranların anasözleşmede yer verilen ortaklık şartlarını taşımaları gerekir.

Yönetim kurulu da ortak olmak için müracaat edenlerin anasözleşmede belirtilen ortaklık şartlarını taşıyıp taşımadığını araştırmakla yükümlüdür.

Dolayısıyla, amaç ve faaliyet konularına göre kooperatif türleri oluşturulduğundan, türe göre oluşturulan ortaklık şartlarıyla ortak olmaya bir sınırlama getirilmesi, açık kapı ilkesinin dışına çıkmadığı anlamına gelmez.

Anasözleşme ile getirilebilecek şartlara örnek olarak karayolu yolcu taşıma kooperatifleri verilebilir.

Nitekim ilgili bakanlık tarafından hazırlanan karayolu yolcu taşıma kooperatifi örnek anasözleşmelerine göre bu kooperatiflere ortak olabilmek için; yolcu taşımacılığı işi ile iştigal etmek, taşıma komisyonculuğu yapmamak, kooperatifin amacına uygun bir motorlu araca sahip olmak veya bu nitelikte bir aracı en az iki yıl süreyle kiralamak ve aynı amaçlı başka bir taşıma kooperatifine ortak olmamak gerekir.⁶

Bahsi geçen nitelikleri taşımayanlar bu kooperatiflere ortak olamaz.

3.1.2. Yapı Kooperatifleri İçin Öngörülen Sınırlama

KoopK'nın 2/l. maddesinde, kooperatiflerin en az yedi ortak tarafından kurulabileceği hükme bağlanmış, ancak ortak sayısına ilişkin bir üst sınır getirilmemiştir.

Kooperatiflerin değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar olarak düzenlenmiş olması, kooperatiflerde ortak sayısına ilişkin bir sınırlamanın bulunmadığını göstermektedir.

Zira açık kapı ilkesi de bunu gerektirmektedir.

⁶ <http://koop.gtb.gov.tr/kooperatifler-hakkinda/kooperatifcilik-ilkeleri> (Erişim-31.05.2016)

Ancak KoopK'da, arsa imkanlarının üzerinde ortak kaydedilerek kooperatife para yatırdıkları halde konut veya işyeri alamamaları nedeniyle ortakların mağdur edilmelerini engellemek amacıyla bu kurala bir istisna getirilmiştir.

Bu kapsamda, anılan Kanunun 8/III. maddesinde, yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısının genel kurulca belirleneceği, yönetim kurulunun genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemeyeceği hükme bağlanmış ve aynı Kanunun ek 2/l. maddesinde de söz konusu kurala aykırı davranan yönetim kurulu üyeleri ve kooperatif personelinin (memurlarının) üç aydan iki yıla kadar hapis ve elli günden beşyüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür.

Bu durumda, yapı kooperatiflerinde ortak sayısı, genel kurul tarafından kararlaştırılan ortak sayısını aşamaz.

Söz konusu açıklamalar çerçevesinde, yapı kooperatiflerinde, genel kurul tarafından belirlenen ortak sayısına ulaşana kadar açık kapı ilkesi uygulanacak, kararlaştırılan ortak sayısı tamamlandıktan sonra ise ortaklık şartlarını taşısa dahi başvuranlar kooperatife ortak olamayacak ve zorunlu olarak açık kapı ilkesi uygulanamayacaktır.

Belirtilen durum, yapı kooperatiflerinin niteliğinden kaynaklandığı için açık kapı ilkesinin bir istisnası olarak kabul edilmektedir.

3.2. Kooperatiflerden Çıkma Bakımından Getirilen Sınırlamalar

3.2.1. Genel Olarak

Kişiler sadece kendi rızaları ile kooperatife ortak olabilirler. Hiç kimse bir kooperatife ortak olmaya ve ortak olarak kalmaya zorlanamaz.

Dolayısıyla kooperatifler hukukunda geçerli olan açık kapı ilkesi gereğince, şartları taşıyan herkesin kooperatife girmesi serbest olduğu gibi çıkması da serbesttir.

Bu husus, KoopK md. 10'de "**Her ortağın kooperatiften çıkma hakkı vardır.**" şeklinde ifade edilmiştir. Kooperatiften çıkma hakkı, vazgeçilemez ve bertaraf edilemez nitelikte bir haktır.

Bahsi geçen hak, kooperatifin bir organının kararıyla ya da anasözleşme ile ortadan kaldırılamaz.

Ancak söz konusu hakkın, kanun ve anasözleşmede öngörülen kurallara göre kullanılması gerekir.

Öte yandan ortaklıktan çıkış, kooperatife zarar vermemelidir.

Bu doğrultuda "kooperatifin korunması ilkesi" ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için varlıklarını koruma gerekliliği bağlamında anılan Kanunda ortaklıktan çıkmayı sınırlayıcı bazı düzenlemelere yer verilmiştir.

Kooperatifin korunması ilkesi, aynı zamanda açık kapı ilkesinin uygulama sınırlarını belirlemektedir. Açık kapı ilkesine getirilebilecek sınırlamalar; maddi, yöresel veya kişisel olabilir.

3.2.2. Çıkma Halinde Ortağın Muhik Bir Tazminat Ödemesi

Her ortak kooperatiften çıkma hakkına sahip olmakla birlikte, çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde ayrılmak isteyen ortağın, muhik (haklı) bir tazminat ödemesine ilişkin bir hükme anasözleşmede yer verilebilir (KoopK md. 10). Tazminata hükmedilebilmesi için ortağın kusurlu davranması şart değildir.

Kooperatifin, ayrılan ortaktan çıkma tazminatı talep edebilmesi için iki koşulun (anasözleşmede öngörülmek ve çıkmanın kooperatifin durumunu tehlikeye düşürmesi) birlikte gerçekleşmesi gerekir.

Söz konusu iki koşulun varlığı hususunda ihtilaf çıkması durumunda ise bu ihtilaf, mahkemece bilirkişi marifetiyle yaptırılacak tespit ile giderilebilir.

3.2.3. Çıkma Hakkının En Çok Beş Yıl İle Sınırlandırılabilmesi

Kooperatiften çıkma hakkının kullanılması, anasözleşme ile en çok beş yıl için sınırlandırılabilir.

Bununla birlikte, haklı ve önemli sebeplerle ortağın bu süreden evvel çıkabileceği hususunda anasözleşmeye hüküm konulabilir.

Bu halde, kooperatiften çıkmaya ilişkin bir sınırlandırma getirilecekse, beş yıldan fazla olmamak üzere sınırlandırılacak süre anasözleşmede belirtilir.

Ayrıca haklı ve önemli sebeplerin neler olabileceği anasözleşmede gösterilmelidir.

Ancak bir ortağın hiçbir suretle kooperatiften çıkamayacağına dair bağlamalar, bir başka ifadeyle ortaklıktan çıkma hakkını kaldıran anasözleşme maddeleri hükümsüzdür (geçersizdir) (KoopK md. 11). Dolayısıyla mutlak hak niteliğinde olan kooperatiften çıkma hakkı, anasözleşme ile belli bir süre sınırlandırılabilirse dahi hiçbir surette yasaklanamaz ve açık kapı ilkesi ortadan kaldırılamaz.

KoopK'nın 12. ve 13. maddelerinde, çıkışın ancak bir hesap yılı sonu için ve en az 6 ay önceden haber verilerek yapılacağı, anasözleşmede daha kısa bir süre belirtilip hesap yılı içinde çıkışa müsaade edilebileceği, yönetim kurulunun anasözleşmeye uygun olarak yapılacak isteğe rağmen, bir ortağın kooperatiften çıkmasını kabulden kaçınacak olursa, ortağın çıkma dileğini noter aracılığı ile kooperatife bildireceği, bildiri tarihinden itibaren çıkmanın gerçekleşeceği öngörülmüştür.

Bu doğrultuda, ilgili bakanlıklar tarafından hazırlanan örnek anasözleşmelerde; çıkma hakkının sınırlandırılmasına ilişkin bir hüküm yer almamakta, buna karşın her ortağın hesap yılı sonundan en az bir ay önce yönetim kuruluna yazı ile başvurmak suretiyle ortaklıktan çıkabileceği, yönetim kurulunun bu kurala uygun olarak yapılacak isteğe rağmen,

yazılı başvurunun kooperatif kayıtlarına girişinden itibaren bir ay içinde kabulden kaçınırsa, ortağın çıkma dileğini noter aracılığı ile yönetim kuruluna bildireceği ve bildiri

tarihinden itibaren çıkmanın gerçekleşeceği ifade edilmektedir.

Dolayısıyla ilgili örnek anasözleşmeleri aynen kabul eden kooperatiflerde, ortaklıktan çıkma hakkı hiçbir şekilde sınırlandırılmamaktadır.

3.2.4. Çıkma Halinde Ortağa Yapılacak Ödemelerin Belli Bir Süre Geciktirilebilmesi

Kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürecek nitelikteki çıkan ortağa yapılacak iade ve ödemeler, anasözleşmede daha kısa bir süre tespit edilmiş olsa bile genel kurulca üç yılı aşmamak üzere geciktirilebilir.

Bu durumda kooperatifin muhik bir tazminat isteme hakkı saklıdır (KoopK md. 17/II).

4. SONUÇ

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kooperatiflerde açık kapı ilkesi geçerlidir.

Bu ilke gereğince, ortaklık şartlarını taşıyan herkes kooperatiflere ortak olabileceği gibi, isteyen her ortak kendi özgür iradesiyle ve dilediği zaman kooperatiften çıkabilir.

Hiç kimse bir kooperatife girmeye, ortak olarak kalmaya veya kooperatiften çıkmaya zorlanamaz.

Ancak bu ilke isteklilerin serbestçe kooperatife girebilmesi ve istediği zaman çıkabilmesine imkan tanıyan ölçüde geniş ve mutlak yorumlanamaz.

Nitekim kooperatiflere girme ve çıkma serbestisi bazı kısıtlamalara tabidir.

Bu kapsamda kişiler, ancak kanun ve/veya anasözleşmede belirtilen esaslar çerçevesinde

kooperatiflere ortak olabilir veya ortaklıktan çıkabilir.

Bu çerçevede, ortaklık için anasözleşmede bazı şartlar öngörülebilir Ortaklık için başvuranlar, dürüstlük kuralı kapsamında anasözleşmede belirtilen şartları sağlamadıkça ortaklığa kabul edilemezler.

Kooperatiflerde kural olarak ortak sayısına sınırlama getirilmez.

Ancak KoopK'da yer alan özel düzenleme nedeniyle yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurul tarafından belirlenir ve yönetim kurulu genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez.

Bahsi geçen durum, açık kapı ilkesine getirilen başka bir sınırlamadır.

Kooperatiflerde her ortak, kooperatiften çıkma hakkına sahiptir.

Bir ortağın hiçbir suretle kooperatiften çıkamayacağına dair hükümler geçersizdir.

Durum böyle olmakla birlikte, kanun koyucu ortaklıktan çıkmaya ilişkin bir takım sınırlamalar getirmiştir.

Buna göre, söz konusu hakkın kullanılması, anasözleşme ile en çok beş yıl için sınırlandırılabilir.

Haklı ve önemli sebeplerle ortakların bu süreden evvel çıkabileceği hususunda anasözleşmeye hüküm konulabilir.

Bunun yanında, çıkma keyfiyetinin kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürmesi halinde ayrılmak isteyen ortağın, muhik bir tazminat ödenmesine ilişkin anasözleşmeye hüküm de konulabilir.

Son olarak, kooperatifin mevcudiyetini tehlikeye düşürecek nitelikteki çıkan ortağa yapılacak iade ve ödemeler, anasözleşmede daha kısa bir süre tespit edilmiş olsa bile genel kurulca üç yılı aşmamak üzere geciktirilebilir.

KOOPERATİFLERCE TUTULMASI GEREKEN DEFTERLER VE TASDİK SÜRELERİ

Serbay MORAY*

I - GİRİŞ

Bilindiği üzere 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte(TK), defter tutma yükümlülüklerinde birtakım değişiklikler öngörülmüş ve defterlerin hiç tutulmaması veya gereği gibi tutulmayıp tasdik ettirilmemesi cezai müeyyidelere bağlanmıştır.

Kooperatiflerin tutmak zorunda oldukları defterlerin hangileri olduğu ve ne zaman tasdik edileceği konuları ilgili kanun ve kanuna dayanak teşkil edilerek hazırlanan tebliğ ile açıklığa kavuşturulmuştur.

Diğer yandan kooperatifler muhasebe yönetmeliğinde de kooperatiflerce tutulması gereken defterlere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda tutulması zorunlu olan defterlere ilişkin bir hüküm yer almamakla birlikte 89'uncu madde de bu defterlerin Ticaret Bakanlığı'nca belirlenebileceği ifade edilmiştir.

Bu çalışmamızda kooperatiflerin tutmak zorunda oldukları defterler ile bu defterlerin tasdik sürelerinin ve tasdike tabi olma durumlarının mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu kanun ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu kıyaslaması konularında açıklamalarda bulunulacaktır.

*Gümrük ve Ticaret Müfettişi

II - TUTULMASI VE TASDİKİ ZORUNLU OLAN DEFTERLER

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 64'üncü maddesi gereğince kooperatiflerde kanunen tutulması zorunlu defterler şunlardır.

a - Yevmiye Defteri

Yevmiye defteri kayda geçirilmesi gereken işlemleri vesikalardan çıkararak tarih sırasıyla ve madde halinde tertipli olarak yazmaya mahsus defterdir.

Yevmiye defteri ciltli ve sayfaları müteselsil sıra numaralı olur. Vergi kanunlarına göre, müteharrik yapraklı yevmiye defterinin kullanılmasına müsaade olduğu takdirde, vergi kanunlarına uygun olarak bu defterler de kullanılabilir.

Yevmiye defterlerinin en az aşağıdaki bilgileri ihtiva etmesi şarttır.

1. Madde sıra numarası,
2. Tarih,
3. Borçlu hesap,
4. Alacaklı hesap,
5. Meblağ (Yardımcı hesaplara taksim edilenlerin izahat sütununda gösterilmesi şarttır.)

6. Her kaydın dayandığı vesikaların nev'i, varsa tarih ve numarası,

Bu defter; borç, alacak, izahat fiş numarası, yevmiye defteri, madde numarası, defteri kebir sahife numarası ve varsa tarih kayıtlarının yazılmasına imkan verecek şekilde tertip edilir.

Nakden yapılan işlemler için tahsil veya tediye, mahsuben yapılan işlemlerde ise mahsup fişi kullanılır.

Günlük işlemleri ihtiva eden bu fişler, yevmiye defterine kaydedilirken bazı hususlara dikkat edilmelidir.

Buna göre fişler önce türlerine göre ayırıma tabi tutulduktan sonra, muhasebe planındaki en küçük hesaptan başlamak üzere yevmiye defterine tahsil, tediye ve mahsup fişi sırasına göre kaydedilir.

Yevmiye defterinin borç ve alacak toplamalarının birbirine eşit olması gerekir.

Her iş yılı sonunda katî(kesin) mizanın çıkarılmasının müteakip katî mizan bakiyeleri esas alınmak ve borç bakiyesi veren hesaplar alacak, alacak bakiyesi veren hesaplar borç kaydedilmek üzere bir mahsup fişi düzenlenerek yevmiye defterinin sonuna kapanış maddesi kaydedilir. Yeni iş yılında yevmiye defterinin ilk maddesine katî mizan bakiyeleri yazılır.

b - Defteri Kebir (Büyük Defter)

Defteri kebir, yevmiye defterine kaydedilmiş olan işlemleri buradan alarak sistemli bir surette hesaplara dağıtan ve tasnifli olarak bu hesaplarda toplayan defterdir.

Defteri kebir en azından şu bilgileri ihtiva etmek zorundadır:

- 1 Tarih,
2. Yevmiye defteri madde numarası,
3. Meblağ,

4. Toplu hesaplarda yardımcı nihai hesapların isimleri,

Defteri kebir ciltli ve müteselsil sıra numaralıdır. Karşılıklı iki sahifesi bir hesaba tahsis edilir.

Birinci sahifeye ilgili hesabın borç işlemleri, ikinci sahifeye alacak işlemleri kaydolunur.

Defteri kebir sahifeleri, hesap planındaki sıraya ve hesabın işleme durumuna göre taksim olunur.

Bu defter, defteri kebir ile yevmiye defteri ve kasa defterinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu üç defterin vazifesini görür.

Kasa ve mahsup işlemlerinin tarih sırasıyla düzenli ve müfredatlı olarak kaydına mahsustur.

Ciltli olup sahifeleri müteselsil sıra numaraları taşır.

c - Envanter Defteri

Envanter çıkarmak; saymak, ölçmek, tartmak ve değerlendirmek suretiyle, bilanço günündeki mevcutları, alacakları ve borçları, kesin bir şekilde ve müfredatlı olarak tespit etmektir.

Envanter defteri, işe başlama tarihinde ve müteakiben her iş yılı sonunda çıkarılan envanter ve bilançoların kaydına mahsus defterdir.

Envanter defteri, ciltli ve sahifeleri müteselsil sıra numaralıdır.

Kanunda aksine hüküm olmadıkça iş yılı sonu için çıkarılacak envanter ve bilançoların gelecek iş yılının ilk üç ayı içinde tamamlanmış olması lazımdır.

Envanter esas itibariyle defter üzerine çıkarılır. Ancak işlerinde geniş ölçüde ve çeşitli mal kullanan büyük kooperatif işletmeleri, envanterlerini listeler halinde tanzim ve listeler muhteviyatını envanter defterine icmalen kaydedebilirler.

Bu takdirde envanter cetvellerinin; sahifelerinin numaralanarak sıraya konulması, envanterleri

çıkaran memurla yetkililer tarafından imzalanması ve tanzim tarihinin konulması gerekir.

d - Genel Kurul Toplantı ve Müzakere Defteri

Bu deftere, genel kurul tarafından alınmış olan kararlar, toplantı tarihi, toplantıda bulunan ortakların ortak numarası, ad ve soyadları ile, alınan kararlarda oy sayısı ve müzakerelerin tam bir surette bilinmesi için gerekli diğer hususlar kaydedilir. Kararların altı imzaya yetkili olanlar tarafından imzalanır. Defter ciltli ve müteselsil sıra numaralı olmalıdır.

e - Yönetim Kurulu Karar Defteri

Yönetim kurulu karar defteri yönetim kurulu tarafından alınan kararların kaydına mahsustur. Ciltli ve müteselsil sıra numaralıdır.

Yönetim kurulu tarafından alınan kararların, deftere yazılması ve altının toplantıda hazır bulunan üyeler tarafından toplantı sırasında imzalanması mecburidir.

Verilen karara aykırı oy kullanan veya çekimser kalan üyeler sorumluluktan kurtulabilmek için karar altına aykırı oy kullanma ve çekimserlik sebeplerini belirterek kararı imzalarlar ve bu durumu denetçilere bildirirler.

Karar metninde; toplantı günü, karar numarası, toplantıda hazır bulunan üyelerin ad ve soyadları, beyan edilen oy ve müzakerelerin tam bir surette bilinmesi için gerekli diğer hususlar bulunur. Her karar için, ait olduğu iş yılında birden başlamak ve iş yılı sonunda hitam bulmak üzere numara verilir.

f - Pay (Ortaklar) Defteri

Bu deftere; ortakların ad ve soyadları, iş ve konut adresleri, ortaklığa giriş-çıkış tarihleri ve çıkarılma sebepleri, taahhüt ettikleri sermaye payları ile bu paylara karşılık yapılan tahsilat ve iadeler, ortaklığa kabul ve çıkışları ile ilgili

yönetim kurullarının kararı, tarih ve numaraları kaydedilir.

III - TUTULMASI ZORUNLU TASDİKE TABİ OLMAYAN DEFTERLER

Vergi Usul Kanunu işletmelerin özelliğine göre bazı ilave defterlerin tutulmasını gerekli kılmıştır. Eğer kooperatif, sınaî bir işletme kurmuşsa, bu işletme için (İmâlat defteri) ile (İstihsal vergisi defteri) tutacaktır. Kooperatif nakliyat işleri ile uğraşıyorsa (Nakliyat vergisi defteri) veya zirai işletme söz konusu ise (Çiftçi işletme defteri) tutulması gereklidir.

Diğer yandan, kooperatif ve üst kuruluşları yukarıda sayılan kanuni defterler dışında aşağıda belirtilen yardımcı defterleri de tutmakla zorunludur.

Bu defterler;

1. Kasa defteri,
2. Stok giriş-çıkış defteri veya kartları,
3. Sabit kıymetler ve demirbaş defteri,
4. Kıymetli evrak defteri,
5. Teftiş defteri,
6. Gelen giden evrak kayıt defteri.

Bu defterler dışında ihtiyaca göre her hesap için ayrı ve müfredatlı diğer defter ve föyler tutulabilir.

Bu defterler tasdiğe tabi değildir.

Şekilleri ihtiyaç ve iş icaplarına göre değişik olabilir.

- **Kasa defteri;** Günlük tahsil ve tediye işlemlerinin kaydına ve kasa mevcudunun kontrolüne yarayan yardımcı bir defterdir. Tahsil edilen paralar bu defterin borç kısmına, nakden yapılan ödemeler de alacak kısmına kaydedilir. Bu defterin borç bakiyesi kasa mevcudunu gösterir. Günlük işlemlerin sonunda kasadaki paralar sayılarak kasa

yardımcı defteri kayıtlarına uygun olup olmadığı kontrol edilir.

- Stok giriş ve çıkış defteri; Depoya giren ve çıkan malların kaydına ve depodaki malların kontrolüne mahsus bir defterdir.

Bu defterin borç kısmına depoya giren mallar, alacak kısmına depodan çıkan mallar miktar ve bedel olarak kaydedilir. Her malın cinsine göre bu defterde ayrı bölümler tahsis edilebildiği gibi işin önemine göre çeşitli türdeki mallar için ayrı ayrı defterler de tutulabilir.

- Sabit kıymetler ve demirbaş defteri; Bu defter, kooperatif kuruluşlara ait sabit kıymetlerle, demirbaşların alım tarihini, cinsini, maliyet bedellerini, miktarını, yıllar itibariyle ayrılan amortismanları gösteren bir defterdir.

Sabit kıymetler ve demirbaş defteri şeklinde ayrı ayrı olarak da düzenlenebilir.

- Kıymetli evrak defteri; Bu defter, kooperatifte kullanılan çekler, tahsil, tediye ve mahsup fişleri, ambar giriş ve çıkış fişleri, çek pusulaları, nakliye fişleri gibi evrakın giriş ve çıkışlarının kaydına mahsus defterdir.

- Teftiş defteri; Bu defter Ticaret Bakanlığı veya görevlendireceği kuruluşların müfettişleri tarafından yapılan teftişler ve düzenlenen raporlarla ilgili defterdir.

Denetim sonrasında Bakanlıkça gönderilecek talimatlar bu deftere yapıştırılır.

Bu talimatlara yönelik alınan kararlarda bu deftere yapıştırılmalıdır.

- Gelen giden evrak defteri; Kooperatifte gelen ve kooperatiften gönderilen yazıların kaydına mahsus defterdir.

IV - TASDİKE TABİ DEFTERLERE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

a - Açılış Tasdiki:

Yukarıda tasdiki zorunlu olduğu belirtilen

defterlerin Noter tarafından açılış tasdiklerinin yapılması zorunludur. Fiziki ortamda tutulan yevmiye defteri, defteri kebir, envanter defteri, genel kurul toplantı ve müzakere defteri, yönetim kurulu karar defteri ile pay defteri defterlerin açılış onayları, kuruluş sırasında ve kullanılmaya başlanmadan önce noter tarafından yapılır.

Bu defterlerin izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onayları, defterlerin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar notere yaptırılır.

Örneğin, 2017 yılında kullanılacak olan yevmiye defterinin 2016 Aralık ayının sonuna kadar açılış tasdikinin yaptırılması gerekmektedir.

Pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri yeterli yaprakları bulunmak kaydıyla izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı yaptırılmaksızın kullanılmaya devam edilebilir. Mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda pay defterinin açılış tasdiki zorunlu değilken 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile zorunlu hale getirilmiştir.

b - Kapanış Tasdiki

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na göre yalnızca yevmiye defteri ile yönetim kurulu karar defterinin kapanış tasdiki zorunludur. Mülga 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda yevmiye defteri ile envanter defterinin kapanış tasdiki zorunlu idi.

Yevmiye defterinin kapanış onayı, izleyen faaliyet döneminin altıncı ayının sonuna kadar, yönetim kurulu karar defterinin kapanış onayı ise izleyen faaliyet döneminin birinci ayının sonuna kadar notere yaptırılır.

Ticaret şirketlerinin ticaret siciline tescili sırasında defterlerin açılışı ticaret sicili müdürlükleri tarafından da onaylanabilir.

c - Tasdik yenileme (Ara Tasdik)

Defterlerini ertesi yılda kullanmak isteyenler Ocak ayı içerisinde tasdiklerini yeniletmeye mecburdurlar.

Ara tasdik yapılabilecek defterler şunlardır:

- **Yevmiye Defteri(Ara tasdik yapılmasından önce kapanış tasdiki yaptırılması gerekir.)**

- **Defteri kebir**

- **Envanter defteri**

- **Yönetim kurulu karar defteri(Ara tasdik yapılmasından önce kapanış tasdiki yaptırılması gerekir.)**

- **İşletme defteri**

Pay defteri ile genel kurul toplantı ve müzakere defteri yeterli yaprakları bulunmak kaydıyla izleyen faaliyet dönemlerinde de açılış onayı veya tasdik yenileme yaptırılmaksızın kullanılmaya devam edilebilir.

d - Tasdiklerin Yaptırılmaması ve Defterlerin Kanuna Uygun Tutulmaması

Ticari defterlerin gerekli onaylarını yaptırmayanlar ve/veya defterleri kanuna uygun olarak tutmayanlar hakkında 6762 sayılı mülga Kanun'un 67/3'üncü maddesi gereğince adli para cezası öngörülmekteydi. Ancak 6102 sayılı Kanun ile adli para cezası hükmü kaldırılmış ve bu fiillerin yaptırımı idari para cezası olarak öngörülmüştür.

e - Ticari Defterlerin Mevcut Olmaması veya Hiçbir Kayıt İçermemesi

Ticari defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi hallerinde Kanun'un 562'nci maddesi gereğince adli para cezası ile cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.

Mülga Türk Ticaret Kanunu'nda da söz konusu fiiller adli para cezası ile cezalandırılmaktaydı.

f - Ticari Defterlerin Kanuna Uygun Saklanmaması

Ticari defterlerin kanuna uygun saklanmaması mülga 6762 sayılı Kanunda suç olarak düzenlenmemiş, bu fiil ilk defa 6102 sayılı Kanun ile suç sayılmıştır.

Buna göre mezkur fiilin cezası üçyüz günden az olmamak üzere adli para cezasıdır.

g - Ticari Defterlere Kasıtlı Olarak Gerçeğe Aykırı Kayıt Yapılması

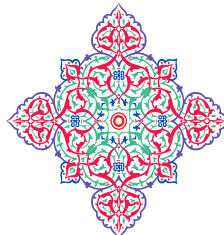
Bu fiil ilk defa 6102 sayılı kanunda düzenlenmiştir. Bu fiilin işlenmesi durumunda sorumlular hakkında bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülebilecektir.

V - SONUÇ

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte bütün ticari defterlerin açılış tasdikleri zorunlu hale getirilmiştir. 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu'nda pay defterinin açılış tasdiki zorunluluğu bulunmamaktaydı.

Yine yeni kanun ile birlikte ilk defa yönetim kurulu karar defterine kapanış tasdiki yaptırılma zorunluluğu getirilmiş, envanter defterinin kapanış tasdiki yaptırılması gerekliliği ortadan kaldırılmıştır.

Diğer yandan yeni kanun ile birlikte ticari defterlerin kanuna uygun saklanmaması ve ticari defterlere kasıtlı olarak gerçeğe aykırı kayıt yapılması durumlarında ilgililerin adli para cezası ve hapis cezasıyla sorumlu olacağı belirtilmiştir.

YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFİ RÖPORTAJI

*Bahadır GÜRBÜZ**

Başkanım öncelikle kendinizi kısaca tanıtabilir misiniz?

- Tabii. Denizli, Tavas İlçesi, Kızılcabölük Beldesinden Mehmet Uylu. Ege Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi başkanayım.

Sizleri yenilenebilir enerji kooperatifi kurmaya iten sebepler nelerdi?

- Bölgemiz, sanayi memleketi olup, bölge halkının yüzde 95'i tekstil ile geçimini sağlamaktadır. Bu sebeple beldemizdeki elektrik tüketimi çok aşırı miktarlarda. Bizde, halkımıza biraz olsun ekonomik anlamda katkıda bulunmak, elektrik sıkıntısından bir nebze olsa kurtarmak için böyle bir yola başvurduk.

Peki, devletimizin yenilenebilir enerji kooperatiflerinin kurulması için verdiği teşvikler var.

Bunları yeterli buluyor musunuz? Daha verimli hale getirebilir mi?

- Daha verimli hale getirebilir. Gerek belediyelere gerek diğer kuruluşlara teşvikler veriliyor ancak yenilenebilir enerji kooperatifleri ile ilgili şu ana kadar hiçbir kurum veya kuruluştan teşvik görmedik.

Taahhüt edildiği halde hala verilmiyor diyorsunuz.

- Taahhüt edilen Kop-Des'in bize ayırmış olduğu 200 bin liralık bir yardım paketi var ama şu anda Genel Müdürlüğün bütçesi olmadığı

*Gazi Üniversitesi, İİBF Siyaset ve Kamu Bilimi,
Lisans Öğrencisi bhdgrbz@gmail.com*

için bu meblağı veremediklerini beyan ediyorlar.

Kurulum aşamasında bürokratik açıdan sıkıntılar yaşıyor musunuz?

- Sıkıntılar var. Kanaatimce kurumlar arası bir iletişim kopukluğu söz konusu. Öncelikle, 14 Ekim'de (2015) bakanlıkta bir toplantı yapıldı. Maliye Bakanlığında, EPDK'dan, Enerji Bakanlığında, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında, Tekno-Kent Genel Müdürlüğünden görevliler ve bunun yanı sıra Gazi Üniversitesi'nden bir hocamız toplantıya katıldı. Her biri ile tek tek görüştük.

Sunumlar yapıldı. Sunum yapan 8 kişi bendim. 7 kişi bürokrasidendi. Anladığım kadarıyla Maliye Bakanlığı gelişmelerden pek haberdar değil.

Bizim kooperatifler hakkında bildiğimiz yüzde 18 K.D.V'den muaf tutulduğudur. Ancak bakanlık bizi bir özel şirket gibi görüyor.

Tamam, kooperatiflerin çalışma prensibi şirket gibi ama bizde bir takım teşviklerden kooperatifçilik aracılığıyla yararlanıp, ülkemize ve beldemize katkıda bulunmak istiyoruz.

Bununla ilgili gerekli beyanatımızı Maliye Bakanlığı ilgili genel müdürlüğüne bildirdik.

Şu anda cevaplarını bekliyoruz.

Teşviklere gelirse, yenilenebilir enerji kooperatifleri ile ilgili hiçbir teşvik mekanizması işletilmiyor. Bunu da açık ve net bir şekilde beyan edebilirim.

Peki, yenilenebilir enerji kooperatiflerinin yaygınlaştırılması ile hedeflenen amaçlardan arasında istihdam ve iş hacminde genişleme konuları da yer alıyor. Bu yönüyle kooperatifin amaçlananı başardığını söyleyebilir miyiz?

- Hayır, şuan için başarılı olmadık.

Çünkü enerji kooperatiflerini, tarım, hayvancılık kooperatifleri gibi düşünmemek lazım.

Başlı başına farklı bir kooperatif türü olma özelliğine sahip. İyi bir teknik ekip ve detaylı çalışma gerektirir.

Ayrıca sağlam bir altyapıya da ihtiyaç duyuluyor. Bu nedenle enerji kooperatifleri farklı bir statü de tutulmalıdır.

Amaçlananın dışına da saptırılmamalıdır. Kızılcaabölük bugün Tavas ilçesinin tükettiği kadar elektrik tüketiyor.

Bir belde bir ilçe kadar elektrik tüketiyor.

- Evet, ve şuanda üreticinin belini büken bu elektrik tüketim bedelidir. Bizim kooperatifi kurmaktaki ilk amacımız, bu yönüyle yardımcı olmak, onları bu yükten bir nebze olsun kurtarabilmektir.

Zaten Ana Sözleşme'de de geçtiği kadarıyla elektrik üretiminden arta kalanını bölgenizdeki elektrik dağıtım şirketine satabileceğinize dair devletin taahhüdü var. Ve buradan da bir gelir elde edebileceksiniz.

- Tabi ki. Ama üretim memleketi olduğu için, enerji tüketimlerini kendileri becaşış yoluna gidecekler.

Herkes tükettiği kadar elektriği becaşış yoluyla halledecek. Omuzlarındaki yük biraz olsun hafifleyecek.

Enerji kooperatifleri hususunda tüketicinin de büyük beklentisi var ancak siz daha henüz santrali kuramadınız.

- Santrali kuramadık henüz. Bir santralin kurulum maliyeti 3 milyon ile 4 milyon lira

arasında değişiyor. Malum kırsal kesimde yaşıyoruz. Bizim bütçemiz buna müsait değil. Biz kooperatifi devletin vereceği teşvik ve hibelerden faydalanarak faaliyete geçirecektik. Kooperatifi kuralı iki sene oluyor ama hala hiçbir teşvik veya hibe alamadık.

Kalkınma ajanslarına başvurduğunuz mu bu konu hakkında?

- Kalkınma ajansları, TKDK'lar, belediyeler... Bununla ilgili yurtdışı kaynaklı görüşmelerimizde var. Zaten yurtdışında bende sürekli olarak güneş enerjisi ile ilgili fuarları takip ediyorum. 6 yıldır aralıksız gidip geliyorum.

Yabancılar yapabileceklerini söylüyorlar ama sistemi tamamen elimizden almanın peşindeler. 10 – 15 sene geliri bizim olsun, sonra kooperatifi size teslim edelim diyorlar. E zaten bugün bir hibe verilse mesela 2 – 3 milyon liralık işin yarısı hibe verilmiş olsa santral kendisini 4 – 5 sene içerisinde amorti edecek.

5 yıl boyunca kendi borcunu ödeyecek otomatik olarak. 5 yıldan sonra da halk elektrik bedelinden kurtulmuş olacak. Ne olacak, istihdam artacak, işgücü artacak, makine gücü artacak.

Alternatif bir ekonomi oluşacak.

- Kesinlikle ama teşvik ve hibelerden yararlanamadığımız için şu an hiçbir şey yapamıyoruz. Bu arada bir konuya daha değinmekte fayda görüyorum. Pamukkale Üniversitesine gittim. Orada yenilenebilir enerji ile ilgilenen bir bölüm var. Dr. Engin Çetin Hocamız ile görüştüm.

Kendisi elektrik elektronik yüksek mühendisi. Kendisine bu işle ilgili 100 – 120 bin lira arasında proje parası istendiğini söyledim. Ne yapabiliriz diye fikrini sordum.

O da bana; ***“Mehmet Bey, siz şartları yerine getirin, biz projenin tedarikçisi oluruz”*** dediler.

Sağ olsunlar. Onlarda o konuda yardımcı olacaklarını ifade ettiler. Yine Pamukkale

Üniversitesi İ.İ.B.F'si Dekanı Prof.Dr. Ensar Yeşilyurt ile de görüştüm. Hocama teknolojinin falan bir teşviki hibesi vs. olmadığını, bu konuda bize yardımcı olmalarını söyledi. Onlarda bir araştırma içerisine girdiler. Sağ olsunlar. Cevaplarını bekliyoruz.

Ne kadar süre önce gittiniz yanlarına?

- 3 ay kadar önce.

Herhalde hala araştırıyorlar.

- Vallahi bir açık kapı bulabilirsek gireceğiz. Yabancı kaynakları da araştırıyoruz. Ayrıca İzmir Odalar ve Borsalar Birliği de kooperatif kurmak istiyor. Ama onlarda Avrupa Birliği Fonundan bir şeyler yapmak istiyor. Bizlere de yardımcı olmak istiyorlar. Onlar da bir açık kapı bulamadılar henüz. Yani bürokrasi hususunda ciddi bir sıkıntımız var.

Peki, içeriden bir göz olarak söyleyecek olursanız tıkanıdığı nokta tam olarak nerede düşünüleniyor?

- Tıkanıdığı nokta, ilk olarak Maliye Bakanlığı kooperatifleri şirket bazında değerlendirmemelidir. En azından, elektrik üretildikten sonra fazlası satıldığında, yapılacak ticaretten K.D.V.'ni alsın. Biz ülkemize vergimizi verelim. Netice de bizde bu işten gelir elde edeceğiz. Ama bizi mal alırken yüzde 18'lik vergiden muaf tutsunlar. Ben santrali kurarken yüzde 18, elektriği satarken yüzde 18 vergi verecek olduktan sonra bu kooperatifi fesh edelim olsun bitsin. Hiçbir anlamı kalmıyor.

Aslında beyanatta yüzde 1 olarak geçiyor değil mi?

- Geçiyor. Ancak Maliye Bakanlığı kabul etmiyor. 14 Ekim tarihli toplantının raporunda da geçiyor.

Birazda dünya ölçekli düşünecek olursak, yenilenebilir enerji kooperatiflerinin dünya da kurumsallaşmış örnekleri bulunmasına rağmen Türkiye'de bu konuda çalışmalar sınırlı. Sizce kurumsallaşmaya yönelik ne gibi adımlar atılabilir?

- Türkiye'de ilk adımı atanlar bizleriz. Tabi kurulum sürecinde bir sürü zorluklarla karşılaştık. Bunlarından üstesinden geldik hala gelmeye de çalışıyoruz. Bugün dünyada en ileri kooperatifleşme Almanya'da. Almanya yaklaşık olarak enerji tüketiminin yüzde 30'unu hatta daha fazlasını kooperatiflerden karşılıyor. Bundan sonra da Amerika geliyor. Bu devletlerin kooperatifçilik sistemlerini örnek almamız.

Amerika'da kırsal alanda yaşayan insanların eğitim, sağlık ve enerji ihtiyaçları kurulan kooperatifler sayesinde karşılanmakta. Bizde bu bağlamda yerel anlamda kooperatiflerin ne gibi katkıları olacağını söyleyebiliriz?

- Yerelde şuan için hiçbir şey yapılamaz. Bizler, özellikle kendim bu sektörün enerji sektörünün içinde olduğum için -güneş panelleri ile uğraşıyorum, alım-satımını yapıyorum- aynı zamanda halkında sıkıntılarına vakıf olduğum için şunu net bir şekilde söyleyebilirim, öncelikle halkımızı bilinçlendirmemiz gerekiyor. Organize sanayi alanlarında, ortak kullanıma açık alanlarda kooperatifçilik faaliyete geçirilmelidir.

Ancak Ana Sözleşme'nin 10'uncu maddesi dolayısıyla faaliyetler başlatılamıyor. **"Aynı dağıtım noktasından ortak aboneler"** diye bir ibare var 10'uncu maddede. Aynı trafodan bağlanıp da bu denli büyük bir gücü karşılamak çok zor.

Bunun sebebi tam olarak nedir?

- 1) Herkesin ticari bir yapıya sahip olması gerekir.
2) Aynı tip abone olması gerekir.

Bugün meskenler arasında aynı tip trafoya ait 7 kişi toplayamazsınız. Organize sanayide bile mümkün değil böyle bir şey. Bu yönüyle 10'uncu madde ağır bir madde.

Peki, kooperatif eğitimleri konusunda neler söyleyebilirsiniz?

- Eğitim hususunda söyleyebilecek bir şeyim yok çünkü bu zamana kadar bilgilendirici hiçbir eğitim programı düzenlenmedi.

Doğal olarak sizde bölge halkını bilgilendiremezsiniz.

- Halkımızı bilgilendirmedik doğal olarak. Bu konulardan ziyade, Karaman Ticaret İl Müdürü Yusuf Arı Bey kooperatifi kurmuş ama resmi kurumda bir il müdürü olarak bizim geldiğimiz noktanın çok gerisinde kalmış. Biz, benim teknik donanımım hasebiyle birkaç adım ilerideyiz. Ama onlar çoğu konuyu daha neticeye bağlamış değiller. Bursa Nilüfer Belediye Başkanı, yapılan toplantıda bana ithafen; **“ Sayın başkan, sen kooperatifi kurmuşsun ancak biz kuramıyoruz”** dedi.

Bunun sebebi, Ana Sözleşme'nin ilgili 10'uncu maddesi. Maddeyi dikkatle incelediğimizde altından baya sıkıntı çıkıyor. Ben önceliği kooperatifin kurulmasına veriyorum. Belediye Başkanı arkadaşımız ne yapılabileceğini sordu.

Takıldım kendisine şaka mahiyetli; **“e, üç kuruş ver onu da yaparım ben sana”** dedim. Öncelikle zorlukları aşmamız gerekiyor ülke olarak. Şahsi düşünmememiz lazım. Ben bun kooperatifi kurdum. İmkân bulabilirsem santrali de kurarım.

Bu büyük ölçekte bir santral olmaz ama küçük ölçekte olur. Ancak sadece bizim bu işi yapmamız hiçbir şey ifade etmiyor eğer bugün Karaman'daki arkadaşımız bu işi yapamıyorsa, Nilüfer Belediye Başkanı yapamıyorsa, İzmir Borsalar Birliği yapamıyorsa, sanayilerine destek olamıyorlarsa.

Hepsi bizimle irtibata geçtiler, ne yapacaklarını sordular. Dedim ki, bekleyeceksiniz. Öncelikle sözleşmenin 10'uncu maddesinde revizyona gidilmesi gerekiyor.

Biz bunu bakanlıkların ilgili birimlerine yazılı olarak bildirdik. Düzenleneceği yönünde sözlerini de aldık.

Şu an için en büyük sıkıntı bu işi tekelleştirenler bütün dağıtım merkezlerindeki trafoların kapasitelerini doldurdular.

Kooperatiflere yer kalmıyor anladığımız kadarıyla.

- Kooperatiflere yer kalmadı. Bunu da beyan ettik bakanlığa. Kooperatiflere öncelik tanınmalı. Bunu da taslak olarak sunduk enerji bakanlığına, görüşülecek. Bunların dışında, burada dokuma işletmeleri elektrik ücretlerini ödeyemiyorlar.

Elektrik dağıtım şirketi geliyor, elektriğini kapatıyor. Sonra borcu taksitlendirip tekrar açıyor. Böyle bir kısır döngü var. Bizim önceliğimiz vatandaşın omzundaki bu kambur yok etmek.

Pekâlâ, toparlayacak olursak, yenilenebilir enerji kooperatifleri adına, hem devletimiz hem de halkımız açısından neler yapılabilir?

- Devletimiz açısından, bugün her bakanlık kendi santralini kursa doğalgazdan kurtulacak. Kırsal kesimde yaşayanlar kendi santralini kursa yüzde 20 – 30 bandında ekonomik refah artışı sağlayacak.

Ülkemiz şu an enerji ihtiyacını kendi imkânları ile sağlayamıyor. Kooperatiflerin kurulması bu konuda bir rahatlık getirecektir. Biz hala Bulgaristan'dan elektrik alıyoruz. Rusya'dan doğalgaz alıp elektrik enerjisi üretiyoruz. Bu bağımlılıktan kurtulabiliriz. En önemli ekonomiye büyük katkı sağlayacak.

Elektriği bir havuz gibi düşünürsek, havuzun içini su ile doldurmadıktan sonra fayda sağlayamayız. Şimdi biz Türkiye'de ilk yenilenebilir enerji kooperatifini kurduk. Bizler bir adım daha atıp santrali kurabilirsek, 2 yıldır kuramadık ama, kuracağımıza inanıyorum, ardımızdan birçokları daha bu işi başaracaktır.

Hala umut var...

- Var! Mücadeleden vazgeçmeyeceğiz. Zaten vazgeçersek kaybetmiş oluruz. Bizde Sayın Cumhurbaşkanımız gibi, Allah yar ve yardımcımız olsun diyoruz ve bekliyoruz!

Teşekkür ederim Mehmet Bey.

- Ben teşekkür ederim.

ÇEVRE KİRLİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ: ÇEVRE KİRLİLİĞİ TÜRLERİ

Hasan YAYLI*

5 Haziran günü tüm dünyada dünya çevre günü olarak kutlanmakta ve tüm insanlığın ortak sorun alanlarından belki de en önemlilerinden birine işaret eden çevre sorunları konusunda bir farkındalık oluşturmak için çalışmalar yapılmaktadır.

Çevre sorunları başlığı altında, herkesin üzerinde uzlaştığı bir liste oluşturmak oldukça zordur.

Soruna sadece kirlilik boyutundan bakanlar olduğu gibi insanlığın içinde bulunduğu tüm sorunları çevre sorunu olarak görme eğiliminde olanlar da vardır.

Bu noktada sorunun çerçevesinin belirlenmesindeki en önemli güçlük; çevre sorunlarının kapsamı belirlenirken insanın sadece fiziki çevresinde ortaya çıkan bozulmalar mı çevre sorunu olarak görülecek? yoksa toplumsal, siyasal, ekonomik vd. çevrede ortaya çıkan sorunlar da çevre sorunu olarak görülecek midir? Bu yazıda 5 haziran vesilesi ile temel kirlilik türleri bağlamında çevre sorunları hakkında kısa bilgiler vererek okuyucularımızın bu konulardaki farkındalığını oluşturmak hedeflenmektedir.

Hava Kirliliği

Belli bir kaynaktan atmosfere bırakılan kirlleticilerin, havanın doğal bileşimini bozarak, onu canlılara ve eşyalara zarar verecek bir yapıya dönüştürmesine hava kirliliği denmektedir.

* Doç.Dr., Kırıkkale Üni. İİBF SBKY Öğretim Üyesi, hyayli@hotmail.com

Herhangi bir yerden havaya yayılan kirleticiler birinci ve ikinci dereceden kirleticiler olarak iki kümede toplanmaktadır.

Birinci dereceden kirleticiler, belirli bir yerden atmosfere bırakıldığı andan başlayarak havayı bozan kirleticilerdir.

İkinci dereceden kirleticiler ise atmosferdeki kimyasal reaksiyonlar sonucunda oluşan kirleticilerdir.

Hava kirliticileri, havanın doğal bileşimini değiştiren is, duman, toz, gaz, buhar ve aerosol durumundaki kimyasal maddelerdir.

Bunların havadaki miktarlarının belirli ölçülerin üstüne çıkması, havanın kirlenmiş olduğu anlamına gelir (Keleş ve diğerleri,2009:161).

Hava kirliliğinin doğa üzerindeki etkisi , iklim ile hayvan ve bitki örtüsü üzerinde kendisini göstermektedir.

Yapılan araştırmalar, hava kirliliğinin, genelde, atmosferdeki ısı ortalamasını yükselttiğini, rüzgar hızını düşürdüğünü, yeryüzüne inen ultraviyole ışınlarında kayıplara yol açtığını ve hatta - havayı ısıtan enerji sonucu higroskopik maddelerin çoğalmasıyla, bulut oluşumunun hızlanmasından ötürü - yağışların normal seyrini değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Hava kirliliği nedeniyle iklim dengesinde meydana gelen bozulmaların doğal çevre üzerinde son derece olumsuz etkiler yaratacağı açıktır.

Diğer taraftan, hava kirliliğinin bu zararlı etkileri

çeşitli biçimlerde hayvanlar ve bitkilerde de görülmekte ve bu durum, gerek hayvansal ve gerekse bitkisel, kısaca tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilediği gibi, ekolojik dengeyi de bozmaktadır (Altuğ,1990:29-30).

Öte yandan, hava kirliliğinin eşya ya da daha genel bir ifadeyle yapay çevre üzerinde son derece zararlı etkileri olmaktadır.

Korozyon, yapı boyalarının yıpranması, tekstil boyalarının solması, kauçuk bozulması, kayaç, kıl, cam bozulması, galvanizli malzeme bozulması,vb., bunlar arasında sayılabilecek örneklerden sadece bazılarıdır (Atamer,1986:174).

İnsan üzerindeki etkisi ise; yapılan araştırmalara göre hava kirliliğinin kronik bronşit, nefes darlığı, amfizem ve akciğer kanseri gibi solunum yolu hastalıklarına neden olabildiğini göstermiştir. Hava kirliliğinin özellikle çocukların gelişimi üzerinde zararlı etkileri olmaktadır.

Ayrıca insanlar üzerinde olumsuz psikolojik etkiler oluşturmakta, enfeksiyona karşı vücut direncini azaltmakta ve çeşitli hastalıkların iyileşmesini geciktirmektedir (Koparal,2012:31).

Hava kirliliğine neden olan bazı önemli sanayi dallarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Koparal,2012:30-31):

- Petrol Rafinerileri
- Petrokimya Entegre Tesisleri
- Kimya Sanayi ve Tarımsal İlaç Üretimi
- Enerji Üretimi (Termik Santraller)
- Selüloz ve Kağıt Sanayi
- Demir-Çelik Sanayi
- Çimento Sanayi
- Gübre Sanayi
- Şeker Sanayi
- Deri Sanayi
- Taş-Toprak Sanayi
- Tekstil Sanayi
- Lastik Sanayi vb.

Su Kirliliği

Su, canlıların neredeyse tamamı için yaşamsal önem taşımaktadır.

Bir insanın her gün sadece biyolojik ihtiyacı için 2 litre temiz su tüketmesi gerektiği bilinmektedir. Gerçi, dünyanın dörtte üçünün sularla kaplı olduğu bilgisine dayanarak nasıl olup da su kirliliği gibi bir sorun yaşanabileceği sorulabilir.

Ancak bu suların % 97'si tuzlu sulardır.

Kalan tatlı suların da önemli bir bölümünü kutuptaki buzullar oluşturmaktadır.

Bu veriler dikkate alındığında, aslında, su yönünden bolluk durumundan ziyade bir kıtlık halinin var olduğunu kabul etmek gerekir (Şahin,2013:358).

Su kirliliği, evsel ve endüstriyel sıvı atıkların arıtılmadan alıcı ortamlara boşaltılmaları, tarımda verimi arttırmak için kullanılan gübre ve tarım ilaçlarının su ortamlarına taşınmaları gibi nedenlerle oluşmaktadır.

Su kaynaklarının kirlenmesi, suyun içinde bu kaynakların kullanımını engelleyecek ya da niteliğini düşürecek organik, inorganik, radyoaktif veya biyolojik herhangi bir maddenin bulunması olarak tanımlanmaktadır (Koparal,2012:27).

Su kirliliği önemli bir çevre sorunu olarak özellikle kentleri yakından ilgilendirmektedir.

Su kirliliği, genel anlamda, yerkürede suyun doğal dolanımı olarak adlandırılan hidrolojik devreye insan müdahalesi sonucu ortaya çıkan bir olgudur.

Suyun doğal dolanımının bozulması, onun kalitesini bozan, yani kirliliğe yol açan temel etmendir.

Ancak su kirliliği, tanım olarak, insanın hidrolojik devreye müdahalesinin ötesinde, daha dar anlamda kullanılan bir kavramdır.

Bu bağlamda su kirliliği, su kaynaklarının onun kalitesinin düşürerek, kullanımını

bozacak düzeyde; organik, inorganik, biyolojik ve radyoaktif kirleticiler içermesi olarak tanımlanabilir (Altuğ,1990:30).

Bilimsel açıdan su kirliliği şu şekilde açıklanmaktadır: **“Su içerisinde karışan artık maddelerdeki organik maddeler bazı bakterilerin yardımı ile mineralizasyona uğrar ve zararsız bir duruma dönüştürülür.**

Bu olaya kendi kendini temizleme de denilmektedir. Kendi kendini temizleme olayının olabilmesi için bazı bakteri gruplarının ve fazla miktarda erimiş oksijenin bulunması gerekir.

Akarsulara, göllere ve denizlere boşaltılan organik ve toksik maddelerin oldukça fazla olması halinde sudaki erimiş oksijen son derece azalmakta, bunun sonucu bakteriler ölmekte, dolayısıyla kendi kendini temizleme olayı tamamlanamamakta ve böylece de su kaynakları kirlenmektedir.” (Türkiye Çevre Sorunları Vakfı,1985:6).

Su kaynaklarının kirlenmesinde sanayi atıkları, yetersiz kanalizasyon sistemi, kentsel çöplerin toprak altına yağma yoluyla saklanması sonucu oluşan sızıntılar ve sellerle taşınan her türlü kentsel kirlilik ve yine sellerle taşınan tarımsal maddeler başlıca kaynakları oluşturur.

Tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerle birlikte yerleşim yerleri, su kirliliğinin ana nedenlerindedir.

Evsel atıklar karışıkları sularda kimyasal, fizyolojik ve biyolojik kirlenmelere neden olmaktadır.

Hastane atıkları da önemli bir etken olmaktadır.

Tehlikeli atık olarak nitelendirilen hastane atıkları ayrı bir işleme tabi tutulmaksızın evsel atıklarla karıştırılırsa, kentsel atıklar da zehirli ve radyoaktif atık niteliği kazanmaktadır (Ökmen,2003:42).

Su pek çok canlıının yaşam ortamı, pek çoğunun da yaşamını sürdürmesi için temel maddelerden biri olduğundan, su kirliliğini, insan başta olmak üzere tüm canlıların sağlıklarını etkilemektedir.

Kirlilik belli değerlerin üstüne çıktığında sağlıktaki bozulma ölümle sonuçlanabilmektedir (Keleş ve diğerleri, 2009:183).

Su kirliliğinin insana, doğaya ve doğada yaşayan canlılara bir çok etkisi vardır.

Biyolojik kirlilik sonucunda sular önemli bir hastalık kaynağı durumuna gelmektedir.

Tifo, kolera, virütik sarılık kesinlikle sularla taşınmaktadır.

Çocuk felci, amipli dizanteri ve basilli dizanterinin ise sudan geçtiği kesindir.

Paratifo ve tenyanın da sudan geçtiği düşünülmektedir.

Sıtma, sarı humma gibi bir küme hastalığın taşınmasında da sular dolaylı bir rol oynamaktadır.

Su kaynaklarının kirlenmesi, biyolojik çeşitliliği, bitki ve hayvan toplulukları ile mikro organizmaları da doğrudan etkilemektedir (Keleş ve diğerleri ,2009:183-184).

Ayrıca su kirliliği, su da yaşayan hayvan türlerine zarar verdiği gibi, karada yaşayan hayvan türlerine de zarar vermekte, taşıdığı mikroplarla, ya hastalanmalarına ya da zararlı ve zehirli maddeleri biriktirmelerine neden olmaktadır (Keleş ve diğerleri ,2009:185).

Toprak Kirliliği

Fiziki çevrenin üç temel unsurundan biri olan toprak, bir üretim faktörü olarak tarım ve sanayi için olduğu kadar, insanların mekansal yerleşimi açısından da büyük bir öneme sahiptir.

Kısaca, toprağın insan yaşamındaki ekonomik ve toplumsal işlevi, her dönemde yoğun bir insan-toprak ilişkisinin, daha doğru bir ifadeyle insanın toprağa müdahalesinin, nitel ve nicel boyutlarında önemli değişiklikler meydana getirmiştir.

Hızla çoğalan nüfusun giderek artan gereksinimlerini karşılamak amacıyla tarım,

ormancılık, su, maden, petrol ve diğer enerji kaynakları ile benzeri alanlarda hızla artan üretim, keza, gelişen sanayi ve hızla büyüyen kentsel yerleşmelerin gerektirdiği altyapı çalışmaları, insanın toprağa her geçen gün daha fazla müdahalede bulunmasını zorunlu kılmıştır.

Toprak kirliliği, toprağın, insan müdahalesi sonucunda, fiziksel, kimyasal, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulmasıdır (Başol,1985:244).

Toprak kirliliği, toprakta yanlış tarım teknikleri, yanlış ve fazla gübre ile tarımsal mücadele ilaçları kullanma, atık ve artıkları, zehirli ve tehlikeli maddeleri toprağa bırakma sonucunda ortaya çıkmaktadır (Keleş ve diğerleri ,2009:189).

Toprak kirliliğine verilebilecek en somut örnek, erozyondur (Altuğ,1990:37).

Toprağın kirlenmesiyle birlikte toprağın üzerindeki bitki örtüsü de zarara uğramakta, bunun sonucunda toprak aşımı (erozyon) artmaktadır (Keleş ve diğerleri ,2009:189).

Toprak kirliliğini etkileyen diğer bir olgu olan, kentleşme, toprakla doğrudan ve dolaylı sürekli etkileşim içinde olan bir kavramdır.

“Toprak, kentleşme olgusundan bu şekilde etkilenirken, kirlenmesi de aynı kaynaktan doğmuştur.

Gerçekten de bugün karaların kirlenmesine, büyük ölçüde ev, çiftlik ve sanayinin dayanıklı atıkları, ekili ve dikili alanları korumak amacıyla kullanılan kimyasal maddeler ve havadaki zehirli gazların yağmur taneleriyle birleşerek toprağa karışması sebep olmaktadır (Ökmen,2003:42).

Büyük şehirlerimizin, verimli tarım arazisi üzerinde genişlediği düşünülürse toprağın tarım ürünleri vasıtasıyla milli gelire katkısının azaldığı bir gerçektir.

Diğer taraftan toprak kirlenmesinin bu yoldan giderek yoğunlaşması ve derin toprak tabakalarına kadar ulaşması başka kirliliklere de sebep olmaktadır.

Bunun en çarpıcı örneği, büyük yerleşme alanları çevresindeki yer altı sularının kirlenmesidir.

Bu kirlenmenin sebeplerinin başında kanalizasyon, katı atıklar ve havayı kirleten zehirli gazlar gelmektedir (İspir,1991:120).

Gürültü Kirliliği

Sanayileşme ve teknolojik ilerleme sonucu ortaya çıkan bir diğer çevre sorunu gürültü kirliliğidir (Koparal,2012:32).

Günümüzde çevre sorunları sıralanırken, gürültü bunların arasında önemli bir sorun olarak yer almaktadır.

Gürültü doğrudan bir çevresel değer bozulması sonucu ortaya çıkmamakta, ancak diğer çevresel değerleri algılamayı etkileyen, sağlık bozucu bir durum olmaktadır (Keleş,Hamamcı,Çoban,2009:171).

Tanım olarak gürültü, istenmeyen, rahatsızlık yaratan bir akustik olgu ya da hoş gitmeyen sesler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Altuğ,1990:39).

Gürültü sağlıklı yaşam koşullarını tehdit eden bir çevre sorunu olarak görünmekte, insan sağlığı üzerinde fizyolojik ve psikolojik etkide bulunmaktadır (Keleş ve diğerleri ,2009:174).

Gürültünün insanlar üzerindeki olumsuz etkileri:

- İşitme dizgesi öğelerinin kulak çınlaması ve sağırılık gibi fiziksel hasar görmesi,
- Kaslarda yorgunluk sonucunda iş verimliliği ve üretkenliğinin azalması,
- Yorgunluk ve sinirlilik durumu,
- Uyku düzeninin bozulması,
- Vücudun fizyolojik davranışında oluşturduğu değişiklikler,
- Toplumsal davranışlardaki değişiklikler, olarak sıralanabilir (Keleş ve diğerleri, 2009:174).

Gürültünün insan sağlığına olan zararlarının

yanı sıra hayvan topluluklarını da olumsuz etkilediği bilinmektedir. Gürültü hayvan topluluklarının ürkmesine ve bunun sonucunda göç edip yerleşim alanlarını değiştirmelerine yol açmaktadır.

Ayrıca, başta besi hayvanları olmak üzere, gürültü hayvanlarda da fizyolojik ve etolojik kaynaklı davranış değişikliklerine neden olmaktadır (Keleş ve diğerleri ,2009:174).

Gürültü kirliliği yaratan etmenler ise;

- Trafik
- Sanayi Kuruluşları
- İnşaatlar
- Eğlence Merkezleri
- Yerleşim Alanları
- Hava Alanları

şeklinde sıralanabilir (Koparal,2012:32).

Katı Atık Sorunu

Evsel ve endüstriyel katı atıklar önemli birçok soruna kaynaklık etmektedir.

Evsel katı atıklar kentlerdeki üretim ve tüketim normları değiştikçe hem nitelik hem de nicelik açısından değişme göstermektedir.

Katı atıklar, evlerden çıkan çöplerden, ticari faaliyetler sonunda ortaya çıkan atıklar ve madencilikte tarımla ilgili çalışmalarda tasfiye tesislerinde ortaya çıkan atık maddelere kadar geniş bir içeriğe sahiptir.

Katı atıklar özellikle son yıllarda büyük kentlerde önemli bir sorun olmaya başlamıştır (Ökmen,2003:44).

Katı atıkların vahşi depolama alanlarında toplanmasıyla, yeraltı, içme ve kullanma suyu kirliliği, görüntü kirliliği, hava kirliliği, biriken depo gazının yol açacağı hayati tehlike, heyelan tehlikesi, hastalık taşıyıcı haşere üreme tehlikesi gibi olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır (Tezcan Ün,2012:55). Ayrıca

Kaynakta ayıklanıp geri kazanılmamaları nedeniyle, büyük hacimde biriktirilmeleri nedeniyle depo alanlarının ömrünü kısaltarak,

yeni depo alanlarının açılmasına dolayısıyla toprak kaybına neden olurlar (Keleş ve diğerleri,2005:26).

Katı atık kirlenmesine kaynak teşkil eden sektörler;

- Evlerden Kaynaklanan Katı Atıklar,
- Ticarethanelerden Kaynaklanan Katı Atıklar,
- Yeşil Alan Bitki Atıklarından Kaynaklanan Katı Atıklar,
- Sanayiden Kaynaklanan Katı Atıklar,
- Dış Kaynaklı Sanayi Katı Atıkları

şeklinde sınıflandırılabilir (Keleş ve diğerleri, 2005:26).

Katı atıkların yerel yöneticileri ilgilendiren bir yönü tehlikeli ve zehirli atıkların toplanması, taşınması ve imha edilmesi konusundaki zorluklardır.

Düzensiz kentleşme, çöp araçlarının, kendiliğinden oluşmuş cadde ve sokaklara girip, atıkları toplamasını çok zor ve pahalı hale getirmektedir.

Çoğu zaman da yerel yöneticiler, giderek büyüyen kentin her köşesine gönderilecek araçtan yoksundurlar ve önceliği kentin daha çok görünen yüzüne vermek durumundadırlar.

Sonuçta hem insan sağlığı açısından, hem de doğal kaynaklar açısından çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır (Ökmen,2003:44-45).

Görünen odur ki, çöp sorunu, çöpü üreten insanların bu konuda bilinçlendirilmesi ve bir ölçüde örgütlenmesi olmadan çözülecek bir sorun olmanın ötesindedir.

Çöp miktarının azaltılması, geri kazanım süreçlerinin etkin bir biçimde işlemesi, ancak yöre halkının bilinçli katılımı ile olasıdır, dolayısıyla bu konuda özendirici önlemler ve diğer yöntemlerin uygulamaya konması gerekmektedir (Bayramoğlu Yıldırım,1993:18-19).

Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

İnsan kaynaklı iklim değişimi, son yıllarda, kürenin ısınması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu yüzden, bugün iklim değişikliğinden söz edildiğinde, daha çok, küresel ısınmaya gönderme yapıldığını belirtmek gerekir.

İklim değişikliği, küresel ısınmadan farklı olarak, küresel soğumayı da içermektedir (Şahin,2013:362).

Tarımsal faaliyetler, fosil yakıtların kullanımı gibi insan kaynaklı etkenler ile ortaya çıkan metan, karbondioksit gibi doğal sera gazları salımlarında önemli ölçüde artış gözlenmektedir.

Sera gazları salımındaki artış doğal sera etkisinin bozulmasına yol açarak, atmosferin sıcaklığının giderek artmasına, buzulların erimesine, sellere, kasırgalara, ormansızlaşmaya, doğal çevrenin hızla hasar görmesine ve küresel çapta iklim değişikliklerine neden olmaktadır (Koparal,2012:33).

Küresel ısınmanın en önemli küresel çevresel sorun olmasının nedeni ise, küresel ısınma sonucu buzulların erimesi, denizler genel seviyesinin yükselmesi ve bunun sonucunda verimli tarımsal alanların ve kıyı kentlerinin sular altında kalması riskidir.

Bununla birlikte sera etkisi sonucu oluşan küresel ısınma küresel iklim değişikliklerine yol açmakta, dünyanın iklim, atmosfer ve toprak yapısı telafi edilemeyecek şekilde olumsuz olarak değişmektedir.

Küresel ısınmanın iki temel nedeni olarak ozon tabakasındaki incelme ve atmosfere salınan hidro karbon emisyonlarıdır (Tuna,2000:4).

Küresel ısınma sorunu, kullandığımız enerji kaynaklarını tartışmaya açmıştır.

Başta küresel ısınma olmak üzere, çevre sorunlarının azaltılmasında önemli ölçüde etkili olacağı kabul edilen yenilenebilir enerji

kaynaklarına geçiş, bir çıkış yolu olarak önerilmektedir.

Bir kez kullanıldıktan sonra tükenen, üstelik de tüketilirken çevreye kalıcı etkiler bırakan yenilenemez enerji kaynaklarından kaçınmanın önemi vurgulanmaktadır (Şahin,2013:364).

Nükleer Kirlilik

Nükleer enerji, ülkelerin kalkınması için bir gösterge sayıldığı (Keleş ve diğerleri;2005:33) günümüzde önemli çevre sorunlarından bir tanesi haline gelmiştir.

Nükleer enerji üretiminde kullanılan yakıtların yüksek radyoaktiviteye sahip uzun ömürlü izotopları içermesi, bu yakıtların atık olarak uzun seneler boyunca kontrollü olarak insana ve çevreye zarar vermeyecek şekilde depolanmasını gerektirmektedir (Keleş ve diğerleri,2005:33).

Dünyada ilk ticari nükleer güç santrali 1950'lerin ortalarında işletmeye alınmış ve o zamandan itibaren nükleer güç üretimi giderek artmıştır. 2010 yılı itibarıyla 30 ülkede toplam 438 nükleer santral işletilmekte, ABD 104, Fransa 59, Japonya 55 nükleer santralle ilk sıralarda yer almaktadır.

Nükleer reaktörlerde sıkı güvenlik önlemleri olmasına karşın çeşitli kazalar gerçekleşmektedir.

Bunlardan Three Mile Island (1979), Çernobil (1986) ve Fukuşima (2011) kazaları yerel ve küresel boyutta büyük hasarlara yol açmıştır (Tezcan Ün,2012:57).

Bu kazalar, uzun süren bir çevre sorununu beraberinde getirmiştir.

Bu da nükleer enerjinin açtığı çevre kirliliğinin boyutlarını göstermektedir.

Nükleer kirliliğe yol açmamak için resmi kurumlar alınan önlemlerle nükleer kirliliğin ortaya çıkmasının kolay olmadığı ifade edilmektedir.

Ancak bilinen bir gerçek kirlilik ortaya geç veya zor çıksa da çevreye verdiği zararın küçümsenmeyecek boyutta olduğu gerçeğidir.

Bu açıdan nükleer santrallerin ciddi anlamda kirlilik oluşturduğu nükleer karşıtları tarafından ifade edilmektedir
(Keleş ve diğerleri ,2005:34).

Elektromanyetik Kirlenme

Manyetik alan, doğrudan gözle görülemeyen veya hissedilemeyen bir olgu olmakla birlikte sonuçları görülebilir ve hissedilebilir.

Tüm canlı veya cansız maddelerin, zayıf ya da güçlü manyetik alanları vardır.

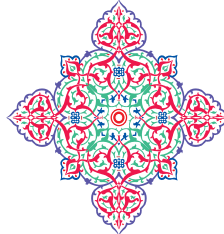
Manyetik alan kirliliği, görülememesi ve hissedilememesi, sonuçlarının ise uzun zaman sonra ortaya çıkması nedeniyle yeterince önemsenmemektedir.

Yaşam alanlarındaki elektromanyetik alan kaynakları; radyo dalgaları yayan radyo ve televizyon vericileri, elektrik akımı taşıyan kablolar, cep telefonu baz istasyonları, yüksek gerilim hatları, mikrodalga yayan ev aletleri, trafolar gibi kaynaklardan oluşmaktadır (Tezcan Ün,2012:56).

Artan sayıdaki elektrikli cihazlar, TV ve radyo istasyonları ve herkesin elinde bulunan cep telefon cihazlarının yaydığı alanların toplamı şehirlerde oluşturduğu alan seviyeleri, ulusal ve uluslararası standartların üzerine çıktığında aynen hava kirliliği sorununda olduğu bir elektromanyetik kirlenmeye neden olmakta ve insanlar ve cihazlar üzerinde zararlı etkiler göstermektedir
(Keleş ve diğerleri,2005:38).

KAYNAKÇA

- ALTUĞ, Fevzi; Çevre Sorunları, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi,1990.
- ATAMER, Bülent; Çevre Kirliliği ve Kirleticilerin İnsan Bedenine Etkisi: Ankara'nın Hava Kirliliği, İstanbul, TMMOB Kimya Mühendisleri Odası, 1986.
- BAYRAMOĞLU, Yıldırım; Çevre ve Yerel Yönetim, İstanbul, IULA-EMME Yayını, 1993.
- İSPİR, Eyüp; Şehirleşme ve Meseleleri, Ankara, Gazi Büro Yayını, 1993.
- KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI, Can, ÇOBAN, Aykut; Çevre Politikası, Ankara, İmge Kitabevi, 6. Baskı, 2009.
- KELEŞ, İhsan, METİN, Hatice, ÖZKAN SANCAK, Hatice; Çevre Kalkınma ve Etik, Ankara, Birlik Matbaacılık, 2005.
- KOPARAL, Ali Savaş; "Çevre Sorunlarının Nedenleri", Çevre Sorunları ve Politikaları, (ed.) Ülker Bakır Öğütveren, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 24-43.
- ÖKMEN, Mustafa; Kent, Çevre ve Globalleşme, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2003.
- ŞAHİN, Yusuf; Kentleşme Politikası, Bursa, Ekin Yayın Dağıtım, 4. Baskı, 2013.
- TEZCAN ÜN, Ümran; "Doğal Kaynaklar ve Çevre Kirliliği, Çevre Sorunları ve Politikaları, (ed.) Ülker Bakır Öğütveren, Anadolu Yayınları, 2012, s. 44-64.
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı; Türkiye'nin Çevre Sorunları, TÇSV Yayınları, 1985.

TÜRK TOPLUMUNDA KADININ KİMLİĞİ

*Ramazan YİĞEN**,
*Mustafa HURASAN**,
*Elif Tuğçe GÖKÇE**,
*Gülay GÜNAY***

Tüm toplumlarda kadın ve erkek rolleri sosyal norm ve kültür çerçevesinde şekillenmiştir ki buna toplumsal cinsiyet (gender) denilmektedir.

Kadın ilk çağlardan itibaren her alanda var olma savaşı vermiştir.

Toplumların tarihlerinde kadın anlayışının niteliği, kadının değeri, kadına biçilen roller, kısaca kadının toplumdaki yeri tarihi süreç içerisinde daima tartışılmıştır.

Türk kadınının, tarihteki yeri ve önemi şaşırtıcı bir durum arz etmektedir.

Tarihi süreç içerisinde kurulmuş olan Türk Devletlerinde kadınlar hem toplumsal ve sosyal hayatta hem de siyasi ve devlet yönetiminde yüzyıllar boyunca aktif olarak rol almışlardır.

Zaman, coğrafyaya kültür ve dini inanışlar çerçevesinde kadınların toplumsal yaşamda sergiledikleri roller de değişikliklerin yaşandığı Türk tarihinin ilk yazılı kaynaklarından olan Göktürk Abidelerinde, bazı seyyahların hatıralarında, efsane ve destanlarda bu durum açıkça kendini göstermektedir.

Bu çerçevede bu çalışmada kısaca İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrasında Selçuklu ve Osmanlılarda Kadının toplumsal ve siyasal yaşamdaki yeri ve önemi belirtilmeye çalışılacaktır.

Giriş

Toplumsal yapı, insan ilişkilerini genel bir sistem görünümü taşısa da bireyin yaşadığı ilişkiler, bu bütünsellik içerisinde farklı kategorilerde ele alınmaktadır.

İnsanlar kendilerini sahip olduklarıyla veya olmadıklarıyla herkesten farklı olarak algılar ve bu algılamalar çerçevesinde bir sınıfa koyarlar.

Yeri geldiğinde kendilerini bazen bir Müslüman veya Hıristiyan, bazen Türk veya Alman, bazen öğretmen veya işçi, bazen zengin veya fakir bazen de yaşlı veya genç olarak algılar ve tanıtırılar.

İnsan hayatında belirlenebilecek bir diğer kategori de kadın veya erkek olarak ifade edilmesidir ki, bu bireysel ve toplumsal hayatın temel karakteristik vasıflarını ve dayanaklarını oluşturur.

Cinsiyet şeklinde kavramlaştırılan bu olgu, bireye yönelik toplumsal anlamaları, değerleri, rolleri biçimlendiren, özellikleri ve beklentileri ihtiva eden önemli bir sosyal kategoridir.

Kadın veya erkek olarak cinsiyete dayalı bir kimliği üzerinde taşıyan bireyin, bahsettiğimiz toplumsal beklentilere kayıtsız kalması söz konusu değildir (Ersoy, 2009).

Toplumsal cinsiyet, toplumun sosyal katmanlaşma temelidir.

Bundan dolayı toplumsal cinsiyet ülkenin tarihini, kültürünün gelişimini, insanlar arasında var olan ilişkilerin özelliklerini,

**) Karabük Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencisi*

****) Karabük Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi*

ailede ve toplumda kadın ve erkek rollerini yansıtmaktadır (Pruškovska, 2013).

Türk kadınının, tarihteki yeri ve önemi şaşırtıcı bir durum arz etmektedir.

Gerek İslam öncesi Türk tarihinde gerekse de İslam geçiş dönemi ve İslam dönemde bu durum yerini muhafaza etmiştir (Öztürk, 2008).

Nitekim Türk tarihinin ilk yazılı kaynaklarından olan Göktürk Abidelerinde, bazı seyyahların hatıralarında, efsane ve destanlarda bu durum açıkça kendini göstermektedir.

Toplumunda kadının yeri ve önemi konusuna tarihi perspektiften bakıldığında İslam öncesi, Selçuklu dönemi ve Osmanlı devri Türk toplumunda kadın yeri ve önemi olmak üzere üç başlık altında inceleyebiliriz (Gündüz, 2012).

İslam Öncesi Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadın

İslam öncesi Türklere ait bilgiler M.Ö. 4000-4500 yıl gerilere kadar ulaşmaktadır.

Bu köklü bilgiler arasında kadının temel nitelikleri **“annelik”** ve **“kahramanlık”** olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın, at binme, silah kullanma ve savaşabilme gücü ile de değerlendirilmektedir.

Yine tarih kaynaklarında Türklerin kutsal ve önem verdikleri haklara, **“ana hakkı”** dedikleri ve bunu da **“Tanrı Hakkı”** ile eşit tuttuklarını göstermektedir.

Aile toplumun çekirdeği olarak görülmüştür.

Aile ne kadar güçlü olursa toplum o derece güçlü olur.

Türklerde aileye her zaman önem verilmiş ve aile korunmuştur.

Birçok savaşa ve göçe rağmen Türklerin dağılmadan ayakta kalması da güçlü aile

yapısına dayanmaktadır.

Tarihte birçok topluluk görülmüş, ancak bu toplumlar güçlü bir aile sistemine sahip olamadıklarından dolayı kısa zaman içerisinde dağılıp yok olmuşlardır (Altındal, 1994).

Tek eşlilik Türk ailesinin vazgeçilmez bir özelliğidir.

Eski Türklerde tek eşli evliliğinin esas olduğu bilinmekle beraber yönetici konumunda olanlar ile zengin olan bazı kişilerin ikinci eş aldığını, Çin'den alınan prenseslere **“Konçuy”** adını verdikleri görülmektedir.

Evlilikler, annenin izni olmadan gerçekleşmemekte ve onun fikrine göre hareket edilmektedir.

Evlenecek olan kıza erkek tarafı bugünkü mihrin karşılığı olan **“Kaling”** vermek mecburiyetinde idi.

Aile toplumu ayakta tutan en güçlü kurum olduğundan dolayı günümüzde de olduğu gibi boşanmaya pek hoş bakılmamış ve boşanmaların engellenmeye çalışıldığı bilinmektedir (Gündüz, 2013; Ögel, 1951).

Hunlar döneminden itibaren kadın-erkek ayrımı yapılmadığı ve kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edildiğinden kadınsız hiçbir iş yapılmazdı.

Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece **“Hakan buyuruyor ki”** ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmezdi.

Yabancı devletlerin elçileri sadece hakanın huzuruna çıkmazlardı.

Elçilerin kabulü esnasında hatunun da hakanla beraber olması gerekirdi.

Kabul törenlerinde, ziyafetlerde, şölenlerde hatun hakanın solunda oturur.

Siyasî ve idarî konulardaki görüşmeleri dinleyerek fikrini beyan eder hatta harp meclislerine bile katılırdı.

Gökalp bu durum **“Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın cinsiyetine**

hak vermemişler ve saygı göstermemişler” şeklinde izah etmiştir.

Kadına kutsallık katan töreye göre, dövülmesi, horlanması veya itilip kakılması mümkün değildir ki zaten Türk kültüründe ve destanlarında böyle bir durum göze çarpmamaktadır.

Türk destanlarında kadın daima erkeğinin yanındadır.

Onların güç ve ilham kaynağıdır.

Kahramanının yanında savaşan kadın motifi Dede Korkut hikâyelerinde de mevcuttur Dede Korkut hikâyelerinden biri olan **“Deli Dumrul hikâyesinde”** Dumrul canının yerine can bulma çabasına girince bunu kadından bulmuş, kadını ona hiç çekinmeden **“canını vereceğini”** söylemiştir.

Ayrıca Türk kültüründe destan kahramanları iyi ata binen, iyi kılıç kullanan, iyi savaşan kadınlarla evlenmek istemektedir.

Nitekim Dede Korkut hikâyelerinden olan Bamsı Beyrek hikâyesinde yer alan **“Banu Çiçek”** bunun en güzel örneklerden biridir.

Bir başka örnek ise Selcen Hatun’dur.

Selcen Hatun düşmanların gece kocasına baskın yapmasından korkmaktadır. Kocasını uyarır, savaş başlar.

Mücadele esnasında kocasının atı yaralanır.

Savaşa hazır bir şekilde kenarda bekleyen Selcen Hatun atını düşmanların üzerine sürer ve düşmanları kılıçtan geçirmeye başlar.

Yine Manas Destanı’nda ise kahraman Manas’a zehir verilerek atıldığı çukurdan kurtaran eşi Kanikey Hatun ile oğlu Uruz’u kurtarmak için düşman ile savaşan Kazan Bey’in karısı Burla Hatun kadın kahramanlardan bir kaçıdır (Gündüz, 2012).

İslamî Dönemde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadın

Türk kadınının tarihten getirdiği bu geniş yetki, pek önemli yer ve statü, İslamî geçiş döneminde dikkat çekici bir durumu beraberinde getirmektedir.

İslam dininin kabulü ile Türk toplum hayatı üzerindeki etkilerine bakıldığında Türklerin İslam’ı kabul etmeleriyle sadece dinî inanışları değişmemiş ayrıca toplumda siyasal ve toplumsal değişiklikler de yaşanmıştır.

Türk insanı İslam’a girdikten sonra bir taraftan kendi örf ve adetlerini korumaya çalışırken bir taraftan da Arap, Fars ve ileriki dönemlerde Bizans kültürünün etkisine maruz kalmıştır (Öztürk, 2012).

Selçuklular Döneminde Türk Kadını

İlk Müslüman Türk devletleri hanedanlarına mensup kadınlar, özellikle siyasî ve idarî hayattaki ağırlıklarını muhafaza etmiş ve zaman zaman gereğini ifa etmişlerdir.

Hatunlar yeri geldiklerinde buldukları yerden ayrılarak sultanın yardımına giderlerdi.

İslâmî dönem Türk toplumlarında ve devletlerinde de kadın, sosyal hayatta da sahip olduğu haklarını korumuş ve devam ettirmiştir.

Ailede anne nüfuz sahibidir ve görüşleri dikkate alınmaktadır.

Fakat Anadolu’ya gelindikten sonra devlet sisteminde bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Büyük Selçuklularda olduğu gibi büyük toprak parçaları iktâ olarak verilmemeye başlanmış, idarî konularda kadının rolü en aza indirgenmiş, aşiretler parçalanarak toprağa iskân edilmeye başlanmış ve Farsça devletin resmî dili olmuştur.

Bu dönemde kadınlar hanedanlar arasında yapılan evliliklerde başrolü oynamaya başlamıştır ki yapılan evlilikler siyasî evlilikler kapsamına girmektedir (Gündüz, 2012).

Selçuklu tarihi kaynaklarda baba, koca, ağabey ya da kardeş olarak erkeğin; aynı şekilde anne,

eş, kız kardeş olarak kadının birlikte bir yaşamı tüm zorlukları ile paylaşılması üzerine anlatılar bulunmaktadır.

Örneğin, Sultan Tuğrul Bey (1038-1063) Hamadan önündeki savaşı kaybederek şehre kapanmak zorunda kalmış ve Bağdat'taki siyasi karışıklığa rağmen eşi Altuncan Hatun askerlerini toplayarak Bağdat'tan ayrılarak ilk yardıma gelen kişi olmuştur.

Müneccimbaşı'nın, Camiu'd-düvel ve İbn Bibi'nin el-Evamirü'l'de anlattığı üzere Alâeddin Keykubad, ağabeyi İzzeddin Keykâvus'u Kayseri'de kuşattığında, Keykâvus çok zor durumda kalmış ve kız kardeşinin haremine giderek ondan, Keykubad'ın müttefiki olan Ermeni kralına verilmek üzere on iki bin dinar değerinde mücevherlerle süslü bir sarık almıştır ki Kral bu hediyeden sonra Keykubad ile ittifakını bozmuştur.

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Aslan (1155-1192) kızı ile Artuklu hükümdarı Kara Aslan'ın oğlu Nureddin Muhammed evlenmiş ancak kızına kötü davranıldığını öğrenen Sultan Kılıç Aslan, Haçlı Seferi tehlikesine rağmen Nureddin Muhammed'in üzerine sefer düzenlemeye karar vermiştir.

Ağabey – kız kardeş ilişkisi açısından Kayseri Gevher Nesibe Şifahanesi iyi bir örnek olmaktadır.

Şifahane'nin yapımı ile ilgili öyküler aşk ile ilgili eklemeleri dışında bırakılarak bakıldığında oldukça önemlidir.

Kitabede **“Kılıç Arslan oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı günlerinde bu Maristan'ın vakfi daimi olsun. Dinin ve dünyanın büyüğü Kılıç Arslan kızı Melike Gevher Nesibe'nin Allah rızası için vasiyetidir.”** yazılıdır.

Bir imarın maddi manevi yükümlülüklerinin vasiyet olarak yerine getirilmesi kadının statüsünü göstermesi açısından önemlidir. (Tekin, 2014)

Osmanlı Devleti'nde Türk Kadını

Osmanlı döneminde kadının durumuna bakıldığında aileyi oluşturan en önemli unsurlardan biri kadındır.

Osmanlı Türk kadınının imparatorlukta hayati biçimi üzerinde bir takım teoriler bulunmaktadır.

Ancak bunlar daha çok toplumdaki kadın kimliğinin yanlış temellendirilmesinden ileri gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde kadınlar sosyal hayatın içerisinde erkeklerle birlikte daha etkin bir görüntü çizmişlerdir.

Kadının ailede anne olarak yeri her zaman ön planda ve tartışılmaz bir mevkide olmuştur (Gündüz, 2012).

Kuruluş döneminin en önemli teşkilatlarından biri Bacıyan-ı Rum teşkilatıdır.

Bu örgüt ile kadınlar toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasını oluşturur.

Anadolu Selçukluları döneminde kurulan bu teşkilat varlığını Osmanlı devletinin ilk yıllarına kadar devam ettirmiştir.

Kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmasını sağlayan bu teşkilatın, Anadolu'daki Ahilik teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren'in eşi Fatma Bacı tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir.

Bacılar teşkilatı toplumda boşluğu ve eksikliği hissedilen bir konuda, kadınların teşkilatlandırılması konusunda düşünüerek ortaya çıkmış bir teşkilattir.

Âşık Paşazade'nin ifadesinde Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın bir hizmet sınıfı olduğundan, kadınların belli bir istikamette eğitime tâbi tutulduğundan ve bacıların sınırdaki gaza yaptıklarından bahsedilmektedir.

Bu teşkilât, kadınlar arasındaki yardımseverliğin, konukseverliğin, doğruluk ve merhametliliğin gelişmesine katkı sağladığı gibi Türk dilinin, Türk kültürünün ve İslâm anlayışının hanımlar arasında yayılmasını hızlandırmıştır (Taş, 2014).

Ayrıca padişah eşleri, kızları ve anneleri gibi saray kadınları hanedanın halkla ilişkilerinde de yapıcı bir rol üstlenmişlerdir.

Yaptırdıkları birçok vakıf eseri ile yoksul, kimsesiz, yetim, dul, yolcu, borçlu, hasta kimselere kol kanat germişlerdir.

Gerek İstanbul gerekse devletin değişik bölgelerindeki birçok cami, çeşme, han, köprü, kervansaray, aşevi ve şifahane onların eliyle hayat bulmuştur.

Padişah devlet babanın sert ve otoriter yüzünü temsil ederken onlar devlet ananın müşfik ve merhametli yüzünü temsil etmişler halkla hanedan arasında bir tür köprü ya da tampon işlevi görmüştür (Taş, 2014).

16. yüzyıl sonundan itibaren miri arazilere ilişkin kuralların değişmesiyle birlikte az sayıda kadın çiftlik ve tarla sahibi olmaya başlamışlardır.

Orta Anadolu kadınların bağ bahçe almaları sıkça rastlanan bir durumdur (Tekin,2014).

Osmanlı Devleti'nin Duraklama ve Gerileme Dönemlerinde devlet yönetiminde kadınlara şüpheli yaklaşılmasının ve bunun sonucunda onların geri planda kalmalarının bir nedeni de toplumun ataerkil yapısıdır.

Devletin daha beylik olarak kurulduğu andan itibaren izlediği cihat politikası ardı arkası kesilmeyen savaşları, seferleri ve fetih hareketlerini beraberinde getirmiş bunun sınır dışında sebep olduğu tepki Haçlı Seferi gibi yeni savaşlara sebep olarak toplumun erkek nüfusunun sürekli seferber olmasını gerektirmiştir.

Savaşlarda alınan ganimetler gibi maddi getiriler ve gazilik manevi kazançlar erkek unsuru güçlendirerek devlet yapısında ön plana çıkarmıştır.

Gerek devletin askeri yapısı, gerek bu dönemde yaşanması sıradanlaşan korsan baskınları, düşman saldırıları, askeri seferler ve eşkıyalık hareketleri yiğit, sert, savaşçı, tetikte ve daima savaşa hazır durumda olan insanlara ihtiyacı üst düzeyde tutmuş, ancak devlet varsa millet var anlayışı içinde onlarla devleti aşırı ölçüde

bütünleştirmiştir (Taş, 2014).

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile Osmanlı kadınının toplumsal hayattaki yeri konusundaki değişmeler önemli bir hız kazanmıştır.

Özellikle İkinci Meşrutiyet dönemi kadınlarının elde ettiği geniş eğitim imkânı, kadınların toplumsal hayatta daha aktif olarak varlığını ortaya koymasını sağlamıştır.

Önemli değişimlerin yaşandığı Meşrutiyet toplumunda kadın, modernlik ile geleneksellik arasında kalmıştır.

Dönemin kadınları tarafından özgürlüğün ilanı olarak algılanan İkinci Meşrutiyetin ilanı, yeni modern kadın modelinin de şekillenmeye başladığı süreç olmuştur.

İkinci Meşrutiyet dönemi, başta eğitilmiş kadınlar olmak üzere dönemin kadınlarının toplum hayatında yer edinme mücadelesi verdikleri dönemdir (Özkiraz ve Arslanel, 2011).

İkinci Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki yönetimi kadın konusuna ayrı bir önem vermiş, kadınların toplumsal hayata dâhil edilmesi yolunda girişimlerde bulunmuşlardır.

Jön Türkler, bu dönemde kadın konusunu memleketin ekonomik ve kültürel bir meselesi olarak kabul etmiş ve aydınların tartıştığı temel konulardan biri haline getirmişlerdir.

II. Meşrutiyet döneminde yaşayan kadın konusu ile ilgili yazı yazmamış, fikir üretmemiş olan tek bir aydın ve yazara rastlanmamaktadır (Özkiraz ve Arslanel, 2011).

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra kadınlar, siyaset alanında da varlık göstermeye başlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti politikaları gereği, partinin kadın kollarını faaliyete geçirmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Kadın Kolları, kadınlara yönelik konferanslar vermekle kalmamış, kadınlara yönelik derneklerin kuruluşuna da destek vermiştir.

Bu dernekler arasında İttihat ve Terakki Kadınlar

Şubesi, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti ve Teal-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti yer almaktadır (Çakmak, 2011).

Osmanlı son dönem modernleşme hareketleri, I. ve II. Meşrutiyet ile kadının toplumsal hayata dahil edilmesi, edebiyat, ekonomik ve siyasi hayatta yer alması Cumhuriyet dönemi kadın hareketlerine zemin hazırlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Kadını

Türk kadını istiklal savaşı sırasında gerek cephede, gerekse cephe gerisinde tüm gücü ile hizmet vermiştir.

Cephede erkekle omuz omuza düşmana karşı savaşırken cephe gerisinde de çeşitli faaliyetleri ile savaşa destek vermiştir.

Bu faaliyetlere katılan kahraman kadınlarımız aynı zamanda öğretmenlik gibi bazı meslek dallarında da kendilerini kanıtlamışlardır.

Atatürk Türk kadınının bütün bu fedakarlık ve hizmetlerini takdir etmiş ve Cumhuriyetin ilanından itibaren Cumhuriyet öncesi planladığı ve değişik verilerle ifade ettiği gibi kadının sosyal, ekonomik ve siyasal konumunu iyileştirici uygulamalarına başlamıştır (İçli, 1998).

Bunların biri olan Sabiha Gökçen genç bir cumhuriyetin liderinin manevî kızı olarak yetişmiş, kendisine yıllarda dünyanın başka yerlerinde de çok yaygın olmayan bir meslek seçmişti: Pilotluk.

Sabiha Gökçen yalnızca bir kadın pilot veya bir askerî pilot değil, savaşmış bir askerî kadın pilottur.

Hatta dünyanın ilk kadın savaş pilotu olmuştur (Altınay, 2001).

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilmiş ve monarşiyle idare son bulmuştur.

Bu dönemde kadının durumu şöyledir:

1. İstanbul'da aydın Türk kadını düşman

istilasını protesto eden mitinglerde söz sahibi olmuş ve aktif bir rol oynamıştır.

2. İstanbul Üniversitesi'nde kız öğrencilerin erkeklerle beraber okuyabileceğinin kararı alınmıştır.

3. I. Dünya Savaşı'nda bir takım zorunluluklar nedeniyle iş hayatına atılan kadınların sayısı artmıştır.

4. Hayır kuruluşlarında ve Kızılay teşkilatında aktif çalışmışlardır.

5. Anadolu'nun diğer büyük ve küçük şehirlerinde kız okulları ve kadın öğretmen sayısı artmıştır.

6. Kurtuluş Savaşı'nda doğrudan vatan müdafaasına iştirak etmişlerdir.

7. Öğretim gören kızların çeşitli mesleklerde yetişme gayretleri ve uğraşmaları söz konusudur (Gökçimen, 2008).

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra, Atatürk düşüncüklerini gerçekleştirme fırsatını ele geçirmiştir.

Düzenlediği yurt gezilerindeki temaslarda ve yaptığı konuşmalarda, Türk kadınının yeni konumundan, kız çocuklarına verilmesi gereken çağdaş eğitimin öneminden söz etmiştir.

Atatürk'e göre kadın, toplumu yaratmada da önemli rol üstlendiğinden kadınların eğitiminin de en az erkekler kadar güçlü olmalıdır.

Ayrıca toplumun yeniden örgütlenmesinde kadın dünyasının gücünden yararlanılması gerektiğini düşünmekteydi.

Bunu yalnızca düşünmekle kalmamış, yeni yasal düzenlemelerle de desteklemiştir.

Türk siyasal ve toplumsal yapısı yeniden inşa edilirken eğitim ve öğretimde kadınlara fırsat eşitliği de yaratıldı.

Medeni yasadaki düzenlemelerle kadının aile içindeki yeri ve konumu da güçlendirilmiştir (Bozkır, 2015).

Kadınlarla ilgili hukuki süreçler 1920'lerde gündeme gelmiştir.

Kadınlara oy hakkı verilip verilmemesiyle ilgili tartışmalar yapılabilir, ancak bir sonuç alınamaz.

Bu dönemde önemli bir gelişme 1926 tarihinde İsviçre Medeni Kanunu'nu temel alan Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesidir. Yeni Medeni Kanun, kadınla erkeğin yasa önünde eşit olduğu temel varsayımına dayanıyordu.

Yasa, çok eşliliği ve vekâletle evlenmeyi yasaklamıştır, evlenme yaşı olarak kızların 18 yaşını bitirmesini şart koşturmuştur.

Boşanma, velayet ve miras konularında kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımıştır.

Batılılaşma projesini görünür kılmayı amaçlayan bu girişimlere rağmen, kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmesi için 1930'lu yılları beklemek gerekmektedir.

Bu arada önemli bir oluşum olan Türk Kadınlar Birliği de Türk kadınının siyasal, sosyal ve iktisadi haklarının sağlanması ve geliştirilmesini kendisine amaç edinmiş ve bu amaca yönelik faaliyetlerini sürdürmüştür (Gökçimen, 2008).

Kurtuluş mücadelesinde erkeklerle birlikte mücadele eden kadınların Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber, ekonomik ve hukuksal alanlarında mevcut statüleri yükseltmeye, dolayısıyla çalışma yaşamında daha etkin bir biçimde yer alabilmeleri için çalışmalara başlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde kadın işçilere yönelik ilk önemli sayısal veriler, 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarıdır.

Bu sayımda daha öncekilerden farklı olarak, ülkedeki tüm sanayi kuruluşları kapsanmış; ancak işgücünün cinsiyet dağılımı sadece dört ve daha fazla işçi çalıştıran işletmeler itibarıyla dikkate alınmıştır.

Bu sayım sonuçlarına göre çalışan kadın oranı %25.58'dir.

Yani dörtten fazla işçi çalıştıran sanayi kuruluşlarında çalışan her dört işçiden biri kadındır.

Bu sonucun oluşmasında ilk neden, istihdam faaliyetlerinin kadınların geleneksel olarak yer aldığı olduğu istihdam sektöründe yoğunlaşması; ikinci neden, savaşlar dolayısıyla erkek işgücünde meydana gelen eksilmedir.

Üçüncü neden olarak, eşlerini savaşta kaybeden kadınların çalışma yaşamına girmek durumunda kalması gösterilebilir (Önder, 2013).

1927–1942 yılları arasında yürürlükte olan Teşvik-i Sanayi Yasası kapsamındaki kuruluşlara ilişkin olarak kadın istatistikleri mevcuttur.

Bu istatistiklere göre, 1932–1934 yılları arasında çalışan kadınların oranı %25 civarında olup 1947 yılına kadar bu oranda ciddi bir değişim olmamıştır.

Bu dönemde geleneksel olarak kadınların yoğun olduğu faaliyet alanları ağırlıklarını korumaya devam etmiştir (Önder, 2013).

Cumhuriyet öncüleri için kadınların kamusal hayata, sosyal ilişkilere tam bir yetki ve kişilik özgürlüğü içinde katılması gerekiyordu.

Kız öğrencilerin okuması kadar meslek sahibi, çalışan kadın imajı Cumhuriyet'in kadın kimliğini oluşturmaktaydı.

Cumhuriyet kadınları, modern giysili, davranışlarında batılı davranışların hakim olduğu kadınlardı.

Buna karşın kadınların erkeklerle ilişkileri, aile içindeki şahsi algılanmaları geleneksel özellikler taşıyordu.

Yukarıda da görüldüğü gibi cumhuriyet yönetimi, kadınların toplumdaki rolünü iyi bir anne ve eş olmaya indirgemiyordu (Biricikoğlu).

Türkiye'de kadını yaşadığı ortam bakımından 4 grupta toplamak mümkündür;

1) Köylü kadın: kırsal kesimde yaşayan aile işletmesinin üretimine tüm gücüyle katılır. Ancak üretimde harcadıkları emek hiçbir zaman değerlendirilmez.

2) Kasabalı kadın: kırsal kesimde yaşayan kadına bakılarak daha kapalı bir yaşam sürmektedir. Bu tutuculuğun sebebi ev işlerine bağımlı kalmasıyla açıklanabilir.

3) Gecekondu kadın: her ne kadar geleneksel alışkanlıklarını sürdürmek istiyorlarsa da kentsel yaşamada ayak uydurmak çabası görülmektedir.

4) Kentli kadın: büyük bir kısmı ev kadını olmakla beraber bu kesimde çalışan kadın sayısı artmaktadır.

Geçmişten günümüze Türk kadını hem toplum hem de devlet içerisinde bir değere sahiptir.

Kadınlar doğrudan toplum içerisinde faal bir şekilde hayatını devam ettirmektedirler.

Türk toplumunda kadına büyük değer verilmektedir.

Türk toplumunda ve Anadolu'da kadını varlık olarak ikinci plana iten, salt dişi olduğu için onda zekâ, yetenek ve beceri anlamında bir noksanlık arayan, kadın elini uğursuz saydığı için onun dokunduğu her şeyi berbat edeceği şeklinde bir anlayış kendine yer bulamadığı gibi bu anlayış daha sonra dışarıdan Anadolu ve Türk kültürüne ithal olunmuştur.

Çünkü kadın denen varlığın daha Hititlerden bu yana kadın Tavananna unvanıyla ya da Puduhepa, Tanuhepa, Kybele gibi kişi ve Tanrı isimleri şeklinde saygı gördüğü bilinmektedir.

Öyle anlaşılıyor ki muhtemelen Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın doğup büyüdüğü Ortadoğu toplumlarıyla İslam üzerinden yaşanan kültürel etkileşim sonucunda bu toplumlara ve bilhassa cahiliye dönemi Araplarına ait anlayış ve yaklaşımlar İslam dininin gereği gibi algılanıp kültür hayatımıza dâhil olmuşlardır (Taş, 2014).

Günümüz Türk toplumunda zaman zaman görülen kadına karşı şiddet olayları kadınla erkeğin tıpkı bir elmanın yarısı gibi birbirini

tamamlayan parçası olduğunun şuuruna varmamış insanlar tarafından yapılan münferit olaylar olarak değerlendirilmelidir.

Türk insanı geçmişini yeniden öğrendiğinde veya maneviyatına döndüğünde Türk kadını da tarihte olduğu gibi layık olduğu yeri bulacaktır.

Kadınlar çağlar boyu değişik toplumlarda, değişik kültürlerin etkisi altında kalmış, farklı muamelelere ve farklı değerlendirmelerle karşı karşıya kalabilmiştir (Gündüz, 2012).

Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında kadının konumunda iyileşmeler olduğu açıktır.

Fakat görülmektedir ki bu gelişmeler yeterli değildir.

Kadının öğrenim düzeyi erkeklerle kıyaslandığında hala önemli derecede düşüktür.

Öğrenim düzeyinin düşüklüğü kadının çocuk yetiştirme rolünü etkileyeceği gibi ondan önce onun doğurganlık oranını etkileyecektir.

Çünkü nüfusla ilgili veriler kadının öğrenim düzeyinin yükselmesi ile doğurganlık oranının da düştüğünü göstermektedir.

Son 30 yıldır kadınlar için çok önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen hala erkeklerin gerisinde kalmaya devam etmektedirler.

Ayrıca, kadın ve erkek arasında kaynaklara ulaşma ve kontrol etme, ekonomik olanaklar, güç ve siyasi arenada seslerini duyurabilme konularında büyük uçurumlar devam etmektedir.

Kadın ve erkeğe yasal, sosyal ve ekonomik haklar konusunda eşit muamele eden çok az sayıda ülke vardır.

Bu çalışmanın amacı kadının, toplum, kültür, ekonomi ve siyasi arenadaki yerini, kadın olmanın getirdiği sorumlulukları sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutta ele almak ve kadın sorunlarını gerek tüm dünya gerekse Türkiye açısından incelemek olmuştur.

Sonuç olarak kadının güçlendirilmesi, gerek

aile gerekse toplum içindeki varlıklarının etkinliğinin artırılması için; eğitim fırsatlarından eşit bir şekilde yararlanmalarının sağlanması, istihdam oranlarının artırılması, iş yaşamına girişimci ve profesyonel olarak katılımlarının teşvik edilmesi, sağlık bakım hizmetlerinden en etkin şekilde yararlanabilmesi için gerekli düzenlemelerin ve uygulamaların yapılması, ulusal düzeyde siyasete katılımlarının desteklenerek gerek ekonomik gerekse siyasi ve toplumsal açıdan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve korunması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin toplumun tüm bireylerine aktarılabilmesi için eğitim en önemli araçtır.

Böylelikle bugünden başlayarak kadınların her alanda güçlendirilmesi ve geliştirilmesi yoluyla hem kalkınma sağlanmış olacak hem de gelecek nesillerin güvenlikleri garanti altına alınmış olacaktır.

Kaynakça

- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 19 (2), 209-230.
- Pruškovska, İ. (2013). Türk Çağdaş Tiyatrosunda Toplumsal Cinsiyet Eğilimleri Ve Güçlü Kadın Kimlikleri, Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 3(6), 66-70.
- Gündüz, A. (2012). Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi, International Journal of Social Science.5(5), 129-148.
- Altındal, M., 1994, Osmanlı'da Kadın, İstanbul, Altın kitaplar Yayınevi.
- Ögel, B., 1951, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Ankara, DTCF Dergisi.
- Öztürk, C., (2008). Türk Kadınının Tarihteki Yeri ve Önemi, <http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=74855> Erişim tarihi: 11 Mayıs 2016.
- Tekin, B. B. (2014). Selçuklu Kültüründe Kadının Konumu: Sanat Eserlerinden Hareketle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme.
- Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9/10(Fall), 991-1008.
- Taş, M. (2014). Saray Kadınlarının Osmanlı Devleti'nde Çeşitli İşlevleri, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9/10(Fall), 1293-1312.
- Özkiraz, A. ve Arslanel, M. N. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3(1), 1 – 10.
- Çakmak, B. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu. Tiyatro ve Dramaturji Bölüm Dergisi. 19, 44 – 79.
- İçli, T. G. (1998). Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 75. Yılı Özel Sayısı 93 – 103.
- Bozkır, G. (2015) Kadınlar birliği (1924-1935), http://www.turkkadinlrbirligi.org/view/userfile/turk_kadin_birligi.pdf Erişim tarihi: 11 Mayıs 2016.
- Gökçimen, S., 2008, Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi, Yasama Dergisi. Yasama Dergisi, 10, 5 – 59.
- Önder, N. (2013). Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1(1), 35 – 61.
- Altınay, A., 2001, Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu: Gökçen. <https://bianet.org/bianet/siyaset/1361-dunyanin-ilk-kadin-savas-pilotu-gokcen> Erişim tarihi: 11 Mayıs, 2011.
- Biricikoğlu, H. (2006). Türk Modernleşmesinde Kadın, Second International Conference on Women's Studies (EMU-CWS http://cws.emu.edu.tr/en/conferences/2nd_int/pdf/HaleBiricikoglu.pdf Erişim tarihi: 07 Mayıs, 2016.

KUVVETLER BİRLİĞİ, KUVVETLER AYRILIĞI KAVRAMLARINDAN HAREKETLE HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN ELDE EDİLMESİ

Şükrü BITKİN*

GİRİŞ

Hükümet sistemleri kavramı son dönemde gündemi teşkil eden önemli konuların başında gelmektedir. Gündemimizi bu kadar yoğun şekilde teşkil eden bu kavramın ne olduğu konusunda kısaca açıklamalarda bulunacağımız bu çalışmamız da sizlerin hükümet sistemi konusu ile ilgili sorularınıza cevap bulacağımız kanaatindeyim.

Hükümet sistemlerinin şekillenmesinde şüphesiz iki kavram etkili olmuştur. Bu kavramlar kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı kavramlarıdır. Çalışmamızda bu iki kavram üzerinde özellikle durulup kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı kavramlarını anayasa hukuku açısından değerlendirmeye çalışıp bu iki kavramın hükümet sistemlerini nasıl oluşturduğunu üzerinde duracağız.

Siyasi ve tarihi geçmişimizin Osmanlı Devletine dayanması ve idari teşkilatlanmamız Osmanlı Devletinin devamı niteliğinde olması ülkemiz açısından kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı kavramlarının ortaya çıkardığı hükümet sistemlerinin uygulanmasında ayrıca etkili olmuştur. Çalışmamızın son kısmında Osmanlı Devletinden günümüze anayasa tarihimizde uyguladığımız hükümet sistemleri kısaca açıklanacak olup detaylı açıklamaya ileriki çalışmalarımızda yer verilecektir.

Kuvvetler Nelerdir?

Çalışmamızın başlığında da görüldüğü

* Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Yüksek Lisans, sukrubitkin@gmail.com, www.sukrubitkin.com

1) Erdoğan GÜNAL, 'Hükümet Sistemleri ve Türkiye'de Başkanlık Sistemi Arayışları', Hükümdar Yayınları, İstanbul, 2015, s. 32

gibi kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı kavramlarını açıklamadan önce ilk önce kuvvet kavramından ne anlamamız gerektiğini iyi bir şekilde bilmemiz gerekir. Anayasa hukuku açısından kuvvetler birliği veya kuvvetler ayrılığı dediğimizde kuvvet kavramından anlamamız gereken devletin temel organlarıdır.

Devletin temel organları ise üç tanedir.

Bunlar;

- Yasama
- Yürütme
- Yargı

Devletin işleyişi bakımından değerlendirdiğimizde yasama organı, kanun koyma, değiştirme ve kaldırmakla görevli organdır. Yasama organının koyduğu kanunları uygulayacak sınıf ise devletin memurlarını içine alan yürütme organıdır. Yargı organı ise yasama organının oluşturduğu kanunlara uymayanları cezalandırarak ülke içerisindeki adaleti sağlayacak olan organdır.

Yukarıda kısaca açıkladığımız devletin bu üç temel organı işleyiş ve çalışma şekillerine göre ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur.

Bu ikili ayrım;

- Kuvvetler birliği
- Kuvvetler ayrılığı şeklindedir.

Kuvvetler Birliği

Kuvvetler birliği teorisi yasama ve yürütme organlarının tek bir elde toplandığı ve bu organlar arasında herhangi bir ayırım yapılmadığını ileri süren teoridir. Kuvvetler birliği genelde iki şekilde karşımıza çıkar.

Gücün yasama da toplandığı sistemler veya gücün yürütme organında toplandığı sistemlerdir¹.

Kuvvetler birliği kavramında görev ve yetki tek bir organın elindedir. Görev ve işleyiş bakımından yetkili olan organ gücü elinde bulunduran organdır. Kuvvetler birliği kavramının hükümet sistemlerine yansımış şeklini açısından değerlendirecek olursak yukarıda belirttiğimiz gibi ikili bir ayırım yapmak gerekir.

Bu ayırım;

→ Kuvvetlerin yasama da toplandığı sistemler

→ Kuvvetlerin yürütmede toplandığı sistemler şeklindedir.

Kuvvetlerin yasama organında toplandığı sistemlere meclis hükümeti sistemi örnek olarak gösterilebilir. Meclis hükümeti sisteminde bütün yetki yasama organında toplanmıştır. Kanun koyan yasama organı yine kendi içerisinde seçtiği kişiler ile kanunları uygulamıştır. Ülkemiz üzerinden örnek vererek açıklayacak olursak 1921 Anayasa sında benimsenen hükümet sistemi meclis hükümeti sistemidir. 1921 anayasasını incelediğimizde kuvvetlerin tek bir organda toplandığını rahat bir şekilde görebiliriz.

Şüphesiz 1921 anayasasında bütün yetkiler yasama organında toplanmış olup ülkenin genel siyasetinde de yasama organı icra vekilleri heyeti ile sorumlu olmuştur. Ayrıca yürütme organının görülmediği 1921 anayasasında yargı organından da bahsedilmemiştir. O dönemde var olan ve yargılamalarda bulunan İstiklal mahkemeleri üyeleri yasama organı üyeleri arasından seçilmiş ve yasama organına karşı sorumlu olmuşlardır. Kuvvetlerin yürütme organında toplandığı sistemlere ise monarşi ve diktatörlük örnek gösterilebilir. Bu iki sistem ülkemizde görülmediği için üzerinde durulmayacaktır. Sadece ayırımın bilinmesi açısından iki kavramın üzerinde durulmuş olup, monarşiye Osmanlı devletinin yönetim şekli örnek olarak gösterilebilir.

2) Kemal GÖZLER, 'Anayasa Hukukunun Genel Teorisi', Ekin Yayınları, Bursa, 2011, S. 538

3) Kemal GÖZLER, 'Anayasa Hukukunun Genel Teorisi' S.540

4) Kemal GÖZLER, 'Anayasa Hukukunun Genel Teorisi' S.541

Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı teorisi bir devlette yasama, yürütme, yargı olmak üzere üç ayrı kuvvetin bulunduğu ve bunların birbirinden bağımsız olan üç ayrı organa verilmesi gerektiğini savunan bir teoridir. Bu teorinin amacı devlet iktidarını kendi içinde üçe bölerek sınırlandırmak ve böylece devlet karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korumaktır. Nasıl bir nokta üç ayrı yönden birbirine eşit kuvvetlerle çekilince sabit kalırsa devlette üç ayrı kuvvet tarafından çekilirse sabit kalır. Kuvvetler ayrılığı teorisindeki temel düşünce budur. Bu açıdan kuvvetler ayrılığı teorisi anayasacılıkla aynı amacı güder.² Görüldüğü gibi kuvvetler ayrılığı teorisinin ana amacı devlet iktidarını sınırlandırmaktır. Bu teori ile birlikte bütün güç tek bir organda toplanmamakta devletin organları arasında adeta paylaşılmaktadır. Böylece yürütme organı yapmış olduğu yanlış bir işlem sonucu karşısında yasama organını ve yargıyı bulabilmektedir.

Kuvvetler ayrılığını ilk defa teorileştiren Montesquieu' dur. Ancak Montesquieu dan önce bazı düşünürlerde bu kavramı açıklamışlardır. Şimdi kısaca onlara bakacak olursak,

Aristo

Aristo devletin üç temel organını açıklamış ve bu organların farklı işlevlere sahip olduğunu belirtmiştir. Aristo ya göre bu üç organdan birincisi karar verici unsurdur. Bu unsur, genel olarak kamu işleri konusunda karar veren unsurdur.³ Yani Aristo nun burada açıklamaya çalıştığı kural koyan unsur yasama organıdır. Yasama organı en genel anlamıyla kural koymakla birlikte kamu hizmetlerinin kurulmasını ve ülke adına önemli kararları almada yetkili organdır. Ardından Aristo ya göre devleti oluşturan organlardan ikincisini memurlar oluşturmaktadır. Memurların seçimi ve sahip olduğu yetkilerin niteliği hükümet şekline göre değişmektedir.⁴ Buradan da anlaşıldığı gibi Aristo nun memurlardan kastettiği ve hükümet şekline göre değişmekte olduğunu açıkladığı bu organ yürütme organıdır. Burada bir açıklama yapmak gerekirse hükümet sistemlerini belirleyen organ yürütmeye

yüklenen görevlere göre belirlenebilmektedir. Örnek olarak Başkanlık sistemi yürütmenin başı olan başkanın halk tarafından seçilmesi gerektiğini belirtir. Bu konuya çalışmamızın ilerleyen kısmında değinilecektir. Aristo ya göre devleti oluşturan üçüncü organ yargı organıdır ve Aristo bu ayırmda mahkemelerin görevlerinden ve işleyişinden bahsetmektedir ve bu ayrımı yaptıktan sonra devletin bu üç temel organının arasındaki ilişkinin kuvvetler ayrımı ve kuvvetler birliği ile açıklanabileceğini ve sonuçta hükümet sistemlerine ulaşılacağını ifade etmektedir.

Locke

Locke de Aristo dan farklı olarak devletin iki temel organından bahsetmektedir. Locke'ye göre devletin organlarından bir tanesi yasama organıdır ve kanun koyar. Devletin ikinci organı ise yürütmedir.

Yürütme yasamanın koymuş olduğu kanunları uygulamakla görevlidir. Buraya kadar Aristo ile aynı düşünce de olan Locke yargı konusunda fikir ayrılığına düşmektedir.

Locke'ye göre yargı devletin üçüncü bir organı değildir. Yargı görevi yürütmenin içine giren faaliyetlerden oluştuğunu açıklayan Locke kuvvetler ayrılığına burada farklı bir bakış açısı getirmektedir⁵.

Montesquieu

Montesquieu da diğer düşünürler gibi devletin üç temel organından bahseder. Bu üç temel organı Aristo gibi açıklayan Montesquieu kuvvetler ayrılığına şöyle bir açıklama getirir.

“Montesquieu'ye göre kanun yapma kuvveti kamu kararlarını yürütme kuvveti suçları veya kişiler arasındaki uyuşmazlıkları yargılama kuvvetinden oluşan üç kuvvet aynı kişinin elinde birleşirse her şey mahvolur”⁶

Montesquieu'nün açıklamasında görüldüğü gibi kuvvetlerin birbirinden ayrılması gerektiğini belirtmektedir.

Yazdığı kitaplarda ve makalelerde görülüyor ki kuvvetlerin aynı kişi veya aynı organ elinde toplanması vatandaşların haklarının ihlal edilmesine yol açmakta ve kuvvetler ayrılığının amacı olan devlet iktidarını sınırlandırma ilkesi ile ters düşmektedir.

Yukarıda kuvvetler ayrılığı teorisini açıklayan ve bu teorilere önemli katkıları bulunan önemli düşünürlerden bahsettik. Görüldüğü gibi devletin organlarının birbirinden ayrılması son derece önemlidir.

Bu üç temel organı birbirinden ayırarak aslında devletin iktidarını sınırlandığını belirten düşünürlere göre hukuk devleti açısından kuvvetler ayrılığı son derece önemlidir. Çünkü kuvvetler ayrılığı ile güçler devletin farklı organları tarafından kullanılmakta ve adeta bu organlar birbirini dengelemektedir.

Örnek vermek gerekirse yasamanın kanun yaptığını yürütme organının ise bu kanunları uyguladığını yukarıda sıklıkla bahsetmiştik. Yasama ve yürütme aynı kişilerden veya organlardan oluştuğunu düşündüğümüzde kanun koyucu kendi uygulayacağı kanunu serbestçe belirleyebilecek kendi çıkarlarına ters düşen veya kendilerini yükümlülük altına koyan yükümlülükleri kanun olarak yapmayabilmekte bu da demokratik devlet geleneğine aykırı olmaktadır.

Bu da devlet içerisinde yaşayan vatandaşların haklarını ihlal etmekte ve hukuk devletinden sapmalara yol açmaktadır.

Kuvvetler ayrılığı teorisinden hareketle hükümet sistemlerine ulaşacak olursak kuvvetlerin sert bir şekilde ayrıldığı sistemlere Başkanlık sistemi, kuvvetlerin yumuşak bir şekilde ayrıldığı sistemlere de parlamenter sistem örnek gösterilebilir.

Başkanlık ve parlamenter sistem arasında yer alan yarı-başkanlık sistemi de kuvvetler ayrılığı teorisinden hareketle ortaya çıkmıştır.

Kuvvetler birliği, kuvvetler ayrılığı kavramlarından hareketle açıklamaya çalıştığımız hükümet sistemlerini ülkemiz anayasalarında aşağıdaki tabloda yer alan şekilde sınıflandırabiliriz.

5) Kemal GÖZLER, 'Anayasa Hukukunun Genel Teorisi', s. 543

6) Kemal GÖZLER, 'Anayasa Hukukunun Genel Teorisi', s.545

Anayasa	Hükümet Sistemi
1921 Anayasası	Meclis Hükümeti
1924 Anayasası	Karma Hükümet
1961 Anayasası	Parlamente Sistem
1982 Anayasası	Parlamente Sistem

Sonuç

Bu çalışmamızdan da anlaşılacağı üzere hükümet sistemlerinin oluşumunu sağlayan kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı kavramları sistemlerin değerlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Aristo, Montesquieu ve Locke'den de hareketle devletlerin yönetilmesinde ve uzun süre varlığını devam ettirmesinde kuvvetlerin birbirleri ile olan ilişkileri son derece önemlidir. Kuvvetler birliği, kuvvetler ayrılığı kavramlarından nasıl hükümet sistemlerine ulaşıldığını yukarıda kısaca açıklamaya çalıştık. Burada da görülüyor ki aslında hükümet sistemlerinin oluşumunda en temel ilke yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkidir. Yürütme organının yapısına ve yürütme organı ile yasama organı arasındaki ilişki en temel anlamda hükümet sistemlerinin şekillenmesinde önemli bir etmendir.

Ülkemiz yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi anayasal süreçlerde farklı hükümet sistemleri benimsenmiştir. Bu gün geldiğimiz noktada gündem de olan yeni anayasa ve sistem değişikliği tartışmaları aslında siyasal geçmişimizde yaşanmış olayların tekrarıdır.

Meclis hükümeti sonrası, karma sistem ardından parlamente sistem anayasalarımızda görülen temel hükümet sistemleridir. Buradan hareketle anayasalarımızda görülen hükümet sistemi değişikliklerinin aslında sistemin bir ürünü olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Her yeni anayasa ile birlikte bir önceki sistemde yaşanan sorunlar çözülmeye çalışılmış ve sistemin aksaklıkları giderilmiştir.

Bu gün ise yine sistemde yaşanan sorunlar hükümet sistemi değiştirmenin kaçınılmaz olduğunu ortaya koymuştur. Sonuç olarak sistemde yaşanan bir değişimin siyasetten uzak bir şekilde sistemin gerekliliği doğrultusunda yapılması gerekmektedir.

Kaynak

- BERİŞ, Hamit Emrah; Siyasal Düzenin Sınırları, Tezkire Yayınları, İstanbul, Ağustos, 2015
- DUVERGER, Maurice; Çev: Teoman Tunç doğan, Siyasal Rejimler, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1986
- GÜNAL, Erdoğan; Hükümet Sistemleri Ve Türkiye De Başkanlık Sistemi Arayışları, Hükümdar Yayınları, İstanbul, Ocak 2015
- KAYMAK, Ümit; ODYAKMAZ, Zehra; ERCAN, İsmail; Themis Anayasa Hukuku, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2015
- TEKİN, Yusuf; Başkanlık Sistemi, Kesit Yayınları, İstanbul, Mart 2015
- Sartori Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Op. Cit.S.152
- YÜZBAŞI, Firdevs; Bir Demokratik Sistem Olarak Yarı-Başkanlık Sistemi, Adalet Yayınları, Ankara,2015.
- KUZU, Burhan; Her Yönü İle Başkanlık Sistemi, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, Eylül 2012
- YAZICI, Serap; Başkanlık ve Yarı-başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Haziran 2013
- AVCI, Engin; Başkanlık Sistemi, Yason Yayınevi, Ankara, Nisan 2015
- KIŞLALI, Ahmet Taner; Siyasal Sistemler, İmge Kitapevi, Ankara, Ekim 2010
- ATAÖV, Türkkaya; Federasyon Başkanlık Yarı-Başkanlık, Destek yayınevi, İstanbul, Ağustos 2011
- BAL, Bülent; İstikrarsız Parlamenterizm Karşı Başkanlık Sistemi, Der Yayınlar, İstanbul, 2001
- AKAŞ, Cem; Kritik Kavşak Parlamente Sistem-Başkanlık Sistemi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Haziran 2015
- YANIK, Murat; Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013
- AKTAŞ, Murat; COŞKUN, Bayram; Başkanlık Sistemi, Liberte Yayınları, Ankara, Mayıs 2015
- AYKAÇ, Burhan, DURGUN, Şenol; Çağdaş Siyasal Sistemler, Bin Yıl Yayınları, Ankara, Mart 2012

2001 SONRASI BALKANLAR VE BALKAN TÜRKLERİNİN DURUMU

*Fatih ALİYİ **

2001 yılı sonrası Balkanlar'ı iki açıdan değerlendireceğiz. Birincisi bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ve Batı'nın Balkanlar'a yönelik politikası. İkincisi ise Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik politikası. ABD ve Batının Balkanlar'a ilgisinin özellikle 11 Eylül 2001'den sonra artmaya başladığını söyleyebiliriz.

Aslında 1990'ların başında bölgeye gösterilen ilgi 1990'ların sonuna doğru, Kosova olayı hariç, bir azalma göstermişti. Bu durum 11 Eylül olaylarıyla tamamen değişti ve bölgeye yeni ve yoğun bir ilgi başladı.

ABD ve Batı'nın ilgisini şöyle değerlendirmek mümkün:

Yugoslavya'nın dağılması, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki etkisizliği ile birleşince Batı dünyasının Balkanlar Bölgesi'nde siyasi ve ekonomik etkinlik kurmasının önündeki engeller ortadan kalkmıştı.

Fakat Avrupa Birliği (AB), yapısı gereği, bu fırsatı değerlendirebilecek ortak dış politika alternatiflerine, siyasi ve özellikle askeri güce sahip değildi. Bu durum ABD'nin bölgedeki etkinliğini ve gücünü daha da kuvvetlendirdi. ABD, AB ve Rusya'nın içerisinde bulunduğu etkisiz durumundan faydalanarak Balkanlar'da siyasi gücünü arttırmak yönünde girişimlere başladı.

ABD'nin Balkanlardaki önceliği; 2003'te Rusların Kosova'dan çekilmesi sonrası bölgede Rus etkisini büyük oranda yok ederek ABD yanlısı yönetimler oluşturmak ve bölge hükümetlerinin siyasi yönelimlerinin kendi isteği doğrultusunda şekillenmesini sağlamak oldu. Bunu gerçekleştirebilmek için de iktidarda ya da muhalefette olan siyasi partiler ve siyasette etkili isimler ile yakın temaslar kurdu.

ABD bölgede ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik her türlü aracı kullandı.

Balkanlar'ın kendi kontrolünde şekillenmesine çalıştı ve kendisini dışarıda bırakacak bağımsızlık girişimlerinin önüne geçtiği gibi, müttefiki AB'nin bölgeye ilişkin bağımsız bir politika oluşturma yönündeki girişimlerine de karşı çıktı.

ABD aynı zamanda AB'nin doğuya doğru genişlemesine destek vererek Soğuk Savaş döneminde oluşturulan Avro-Atlantik ittifakı çerçevesinde AB'ye olan desteğin sürdüğünü gösterebilmek ve böylece Avrupa'nın ABD'den bağımsız hareket etmesini isteyen çevrelere de mesaj vermek istedi.

Avrupa'nın Balkan Politikasının ise 93 Harbi dediğimiz, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden bu yana çok az değişmiştir.

Balkanlarda Almanlar her zaman Hırvatları, İngiltere ve Fransa ise Ruslar ile beraber olup hep Sırpıları desteklediler. Bu güçlerin hepsinin hem Kosova hem de Bosna-Hersek ile ilgili tutumları da çok farklı değildir.

Zira Sırpıları ve Hırvatları AB'ye alırken Bosna Hersek ve Kosova alınmadı.

*Gazi Üniversitesi İşletme Bölümü YTB Burslu Öğrencisi, TÜRKSOY Proje Koordinatörü

Bu iki Müslüman ülke bölgede izole oldu. **“Hıristiyanlık”** üzerine kurulu Avrupa, Balkanlar’da, Türkiye’yi de dahil edersek, 3 İslam ülkesini birlikte AB içinde görmek istememektedir.

11 Eylül 2001 sonrası da Türkiye’nin öncelikli ilgisi bölgedeki soydaşlarının durumlarının iyileştirilmesidir. Hemen belirtelim ki resmi verilere göre günümüzde Balkanlarda 1.100.000 civarında Türk yaşamaktadır. Bölgede yaşayan Türklere göre ise Balkanlarda yaşayan Türklerin sayısı 1.500.000’u bulmaktadır. Ayrıca Balkanlarda Türklerle aynı tarihi, kültürü ve benzer kaderi paylaşan çok sayıda Müslüman vardır. Resmi rakamlara göre Balkanlardaki Müslüman nüfus, yaklaşık 60 milyonu aşan toplam Balkan nüfusunun % 15’i civarındadır. Resmi olmayan ve bölgede yaşayanlar ise bu rakamın Türklerle birlikte yaklaşık 10.000.000.’a yakın olduğunu söylemektedirler. Nitekim Kosova, Arnavutluk ve Bosna –Hersek’te Müslümanlar çoğunluktadır.

Balkanlar Türkiye’nin ve Türk Dış politikasının en öncelikli ilgi alanlarından biridir. Bu ilgiyi sadece soydaşlarımızın durumu ile açıklamak eksik olur. Türklerin o coğrafyada hem toprakları hem de uzun bir geçmişi vardır. 500 yıllık bu ortak geçmişte Balkanlarda adeta Türk ve İslam özdeşleşmiştir. Bu yüzden Türkiye, Balkanlarda, sadece yaklaşık 1.5 milyon Türk’le değil; etnik kökenleri ne olursa olsun nüfusları 10 milyonu bulan Balkan Müslümanları ile de yakından ilgilidir. Bu ilgi, Türkiye’nin tarihi bir sorumluluğudur.

Türkiye Balkanlara yönelik politikaları yüzünden eleştirilere de uğramıştır. Türkiye zaman zaman asılsız bir şekilde, özellikle bazı Sırp ve Yunanlılar tarafından, Doğu Trakya, Bulgaristan, Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk, Sancak bölgesi, Kosova ve Bosna üzerinden uzanan coğrafyada Müslümanlardan oluşan ve Avrupa’nın içine doğru ilerleyen bir “İslami kuşak” oluşturmaya çalışmakla suçlanmıştır.

Oysa Türkiye Cumhuriyeti Balkanlar’daki Türkler ve diğer Müslüman akraba topluluklar arasında din birliğine dayalı bir İslami Kuşak’tan çok kültür birliğine dayalı bir

hedef belirlemiştir. Türkiye Balkanlar’daki Müslümanlarla olan tarihi ve kültürel bağlarını da hiçbir zaman unutmamıştır. Balkan kökenli Türk vatandaşlarının Balkanlar’daki aileleriyle olan temasları, söz konusu bağların bugüne kadar canlı kalmasını sağlayan önemli faktörlerden biridir.

Türkiye eski Yugoslavya’dan kopan hiçbir devleti kopmaya teşvik etmemiştir. Ancak Yugoslavya’nın dağılmasının kaçınılmaz olduğunu gördüğü zaman, yeni ortaya çıkan devletleri tanımayı kararlaştırmıştır.

Türkiye’nin akraba topluluklar ile olan tarihi, kültürel ve dini bağları inkar edilemez bir gerçektir. Türkiye Balkanlar’dan gelen mültecilere sürekli kapılarını açık tutmuş ve günümüzde Türkiye içinde güçlü bir Arnavut ve Boşnak topluluğu oluşmuş durumdadır. Ancak bu, Türkiye’nin Balkanlar’da bir “İslami Kuşak” kurmaya çalıştığı anlamına gelmez.

Zaman zaman yapılan **“Türkiye eski hinterlandına, eski coğrafyasına geri dönüyor”** iddiası da yanlıştır. Bu iddia da Türkiye’yi uluslararası alanda güç durumda bırakmak çabasıdır. Bosna Savaşı ortaya çıktığında, Boşnakları korumak amacıyla Türkiye’nin uluslar arası toplumdan bağımsız olarak girişimlerde bulunabileceğine dair söylentiler hiç eksik olmadı. Ama Türkiye sürekli BM ve AGİT şemsiyesi altında örgütlenen çok taraflı girişimlerden yana oldu.

Türkiye bölgedeki duruma bağımsız olarak müdahale etmedi ve bütün adımlarını uluslararası topluluğun adımları ile uyumlu bir şekilde attı.

Türk dış politikasının son zamanlara kadar değişmeyen özelliklerinden olan **“Yurtta barış, dünyada barış”** ilkesine dayalı barışçı bir dış politika izlemekte olan Türkiye, uluslar arası barış ve güvenlik çabalarının hemen hemen hepsine katıldı ve savaştan yana ve yayılmacı olmadığını gösterdi.

Türkiye her ne kadar din veya etnik temelli bir siyasi politika izlemiyor olsa da, Balkanlar’daki Müslümanların durumu, Türkiye’nin bölgedeki ülkeler ile olan ikili ilişkilerini her zaman etkileyen önemli bir faktör oldu. Aynı zamanda

Türkiye'nin bölgedeki söz konusu ikili ilişkileri, oralarda yaşayan Müslümanların durumuna da etki yaptı. Bu etkilerin sınırlı olduğunu da söylemeliyiz. Etkiyi sınırlayan önemli unsurların başında da ekonomik güç gelmektedir.

Ekonomik alan Balkanlarda Türkiye'nin en zayıf kaldığı alandır. Mesela Bosna-Hersek'te Avusturya bankaları tüm ülkedeki banka sektörünün yüzde seksenini kontrol etmektedirler.

Türkiye'nin Bosna'da bulunan Ziraat Bankası ise yeni yeni adından söz ettirmeye ve pazar payının artırmaya başlamıştır. Ayrıca Bosna-Hersek'teki yabancı yatırımlarla ilgili, birçok Avusturya ve Alman şirketi yatırımları için devlet desteği alırken, Türkiye hala Balkanlardaki yatırımlara devlet garantisi vermemektedir. Bu duruma ülkedeki yatırım için bürokratik zorluklar da eklenince bölgede çok ciddi bir Türk yatırımdan bahsetmek oldukça zordur. Türkiye'nin yaptığı yardımlar dışında Bosna-Hersek'te ekonomik anlamda etkin olduğu söylenemez.

Türkiye'nin Balkan politikası bütün tarafları bir araya getiren, Balkan Zirvesi yapabilen, bölgede barış için bütün taraflarla görüşüp, konuşabilen bir ülke olmanın ötesinde olmalıdır. Bosna-Hersek ve Kosova bir an önce NATO üyeleri olmalıdırlar.

Türkiye bu bölgede Dayton Barış Antlaşması ile kurulan düzenin bozulmaması ve Balkanlar'da tarihi-kültürel ve etnik bağları olan bu halkları korumak adına Bosna Hersek ve Kosova'nın NATO üyelikleri için sürdürdüğü diplomatik baskılarını artırıp bu ülkeleri NATO şemsiyesi altına alınmasını sağlamalıdır. Zira Türkiye'ye düşen bu hayati sorumluluk, Balkanlar'ın geleceğini, sonraki kuşaklar için de tarihi çok derinden etkileyebilecek tarihi bir misyondur.

Bu amaçla Türkiye'nin girişimi ile başlatılan Türkiye-Hırvatistan-Bosna - Hersek ve Türkiye-Sırbistan-Bosna - Hersek üçlü uzun vadede olumlu sonuçlar verebilir. Bu üçlü mekanizmaların kısa vadede ciddi getirileri olmasa da uzun vadede bunlar Balkanlardaki sorunların çözümü için çeşitli ortak alanlar ve alt yapı oluşturulmasını mümkün kılabilir. Türkiye'nin Balkan politikasındaki en büyük

eksiklik çeşitli devlet ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliğidir. Birçok sivil toplum örgütü ve bir çok devlet organı faaliyet gösteriyor olmakla beraber bunlar arasında hemen hemen hiç bir işbirliği yoktur.

Bu eksikliğe rağmen zihni ve arka planda hepsinin yaptıkları yine de Türkiye'nin politikasına pozitif etki sağlamaktadır. Eğer işbirliği imkanları artırılıp beraber hareket edilse, hepsinin bireysel olarak yaptıkları çarpan etkisi yapıp çok daha fazla çıktı ortaya çıkarabilir. Bu çerçevede tüm bunların belirli bir vizyon belirleyip, işbirliği geliştirmeleri gerekmektedir.

Hemen belirtmeliyiz ki TİKA, Balkanlarda bir çok cami restorasyonu yaparken; bir çok sivil toplum kuruluşuna, sivil toplum kuruluşlarına da yardım etmekte ve Balkanlar'da ciddi faaliyet göstermektedir.

Bosna Hersek, Kosova, Arnavutluk ve Makedonya gibi ülkelerde yürütülen sosyal ve kültürel politikalar, Batı'nın öncelikli hedefinin Müslüman nüfus üzerinde yoğunlaştığını gösteriyor.

Mesela 2001 sonrası Kosova'da çok dikkat çeken bir durum da misyonerlerin buradaki faaliyetleridir. Batılılar bölgedeki Müslüman halkın ekonomik sıkıntılarından yararlanarak Kosova'nın Müslüman kimliğini değiştirmek istiyorlar. Kosova'da 700 misyoner teşkilatı olduğu söyleniyor. Neredeyse camilerin avlularında propaganda yapıyorlar. Hiç Hıristiyan olmayan yerlerde kilise açıyorlar. Niçin diye sorulunca da " ilerde olabilir, yarın olmayacağı ne malum !" diye cevap veriyorlar.

Kosova genelinde 700 civarında cami var. Bu camilerde görevli 2000 civarında da Din Görevlisi var. Bu görevlilerin de % 80-90'ı Mısır, Suudi Arabistan, İran gibi Türkiye dışındaki okullardan mezun. Bu bazen önemli sorunlar ortaya çıkarabiliyor.

2001 sonrası Balkanlarda yaşayan Türklerin de çok önemli sorunları oldu. Bu sorunlar bugün de çözümlenmiş değil. Balkan Türklerinin bugün de çok önemli sorunları var. Milli kimliklerin tanınmaması ve bölünmüşlük hemen hemen hepsinin ortak sorunu. Balkanlar'da yaşayan

Müslümanların ve Türklerin sıkıntılarını gidermek, onların buldukları ülkelerde bütün haklardan ve imkanlardan faydalanmalarını sağlamak şart. Bunun için Türklerin aralarındaki anlaşmazlıkları sona erdirerek birlik içinde olmalarını ve birlikte hareket etmelerini sağlamak Türk dış politikasının önceliklerinden olmalıdır.

Balkanlarda kimlik ve dini özgürce yaşama sorunundan özellikle Batı Trakya'daki ve Bulgaristan'daki Türklerin çok sıkıntı çektikleri görülüyor. Türkçe eğitim, müftülük sorunu, yoğun misyoner çalışmaları, ekonomik geri kalmışlık, din görevlileri ve Türkçe öğretmen konusundaki yetersizlik hakim. Yunan ve Bulgar kimliğinin uyum ve bütünleştirme adı altında asimilasyon faaliyetleri, bölgedeki aşırı milliyetçi grupların devreye girmesi ve bunların provokasyon amaçlı eylemleri, Müslüman Türk nüfus kitlesini, Türk, Pomak, Roman diye etnik gruplara ayırmak, Müslüman adı altında milli kimlikleri politikalarının uygulanması, kısıtlı kaynaklar nedeniyle mevcut Türkçe yayın organlarının kapanma tehlikesi, ekonomik açıdan sorun yaşamayan neşriyatların ise tazminat cezalarına boğulması gibi, bir dizi husus iki azınlık grubumuzun ortak sorunlarını içermektedir.

Bulgaristan Türkleri nüfus itibarıyla diğer Balkan Türklerinin toplamının iki katından daha fazladır. Ancak, ülkedeki 2011 yılı nüfus sayımına göre, Bulgaristan Türklerinin sayısı 588 bin 313'e gerilemesi tarihsel süreç içerisinde görülen en alt düzeyi ifade etmektedir. Bunda, ülkedeki Türklerin ekonomik sorunlar nedeniyle yurtdışına yoğun göçlerinin etkisi büyüktür.

Ayrıca, nüfus sayım metodları, yurtdışındaki pek çok Bulgaristan Türkünün demografik istatistiklerde yer alamamasına yol açmıştır. Bulgaristan'da Türklerin sayısı 800.000'in biraz daha üzerindedir; Müslümanlar ise 1,5 milyon civarındadır. Fakat Bulgar Devlet sayım sonuçlarıyla eriyen Bulgar nüfusunu gizleme çabasıyla, Türk ve Müslüman nüfusu da az göstermeye gayret etmektedir.

Bulgaristan'da Başmüftülük krizi büyük ölçüde çözülmüş sayılır. Ülkede yeni yürürlüğe giren ikamet yasasıyla oy kullanmak için

yerel seçimlerden önce 4 ay ülkede oturma zorunluluğunun getirilmesi yeni bir sorun kaynağıdır. Aslında bu seçim yasası, Bulgar Devleti'nin Türkiye'den her seçimde gerçekleşen göçmen akınını engellemek amacıyla Türklerin ezici çoğunlukta olmadığı ancak yerel yönetimleri elinde bulundurduğu yerleri Bulgarlar olarak ele geçirme arzusundan başka bir amaç taşımamaktadır. Yerel seçimler için böyle bir çözüm bulan Sofya Yönetimi'nin genel seçimler için de benzer alternatifler arayacağı hesaplanmaktadır. Zira Bulgaristan'daki son genel seçimlerde (Eylül 2014) Türkiye için ilgi çekici sonuçlar verdi. Daha çok Türklerin partisi bilinen Hak ve Özgürlükler Hareketi ülkenin ikinci büyük siyasi gücü olabilecek duruma geldi. Oy oranını ve milletvekili sayısını artırdı. Ayrıca Reformcu Blok da barajı geçip % 9 civarı bir oy aldı ve 23 milletvekilliği kazandı. Reformcu Blok'un milletvekillerinden üçü Türklerin 2. Siyasi Partisi olan ve Türkiye'deki siyasi iradedden destek gördüğü söylenen Hürriyet ve Şeref Halk Partisi'nden seçildi. Ayrılık olmasa Türkler siyasi olarak Bulgaristan'da 2. Parti konumunda olacaklardı. Türkiye'nin Balkanlar'da yürütülen bölünme ve parçalanma siyasetini durdurucu ve önleyici ve etkin olmaya özen gösteren politikalar geliştirmesi şart.

Makedonya ve Kosova Türklerinde de milli kimlik tehditleri yaşanmaktadır. Ancak bu tehdidin Batı Trakya ve Bulgaristan'dan temel farkı, tehdidin Müslüman bir topluluktan gelmesidir. Nüfus sayımlarında Türklerin Arnavutlar tarafından farklı bir kimlik beyanına zorlanmaları bu duruma bir örnektir.

Makedonya ve Türkiye arasındaki olumlu ikili ilişkiler Türk azınlığın durumunda kısmi bir iyileşme yaratsa da; Türkçe'nin resmi dil olma sorunu (yüzde 20'lik nüfus sınırlaması), Türkçe eğitim ve hassas olan etnik ve dinî dengeler (Şubat 2011'de Üsküp'teki çatışma örneği) önemli konu başlıklarıdır.

Fakat Makedonya Türkleri için esas tehlike ise azınlık grubu içerisindeki görüş farklılıkları ve bölünmüşlüktür. Yaklaşık 70 bin kişilik bir azınlık grubunun 3 siyasi partiye ve 50'nin üzerinde sivil toplum örgütüne bölünüp, bütüncül hareket edememesi izahı zor bir durumu ifade etmektedir. Özellikle, Haziran

2011'deki seçimler bu bölünmüş yapıyı çok daha belirgin hale getirmiştir. Ne var ki, azınlığın iç sorunuymuş gibi gözükken bu sorunun devamını isteyen odakların var olduğu da bir gerçektir. Türkiye burada da devrede olmalıdır.

Kosova Türklerinin bölünmüşlük sorunu Makedonya Türklerine nazaran daha azdır. Ancak burada da Türkçe konusunda yaşanan sıkıntılar kaygı verici boyutlara ulaşmıştır.

Örneğin, 1974 Yugoslavya Anayasası'nda Türkçe resmi dil statüsündeyken, Türkler de kurucu unsurlardan birisiydi. 2008 yılında bağımsız olan Kosova Anayasası'nda ise, Türkler azınlık bir grup haline getirilerek, Türkçe resmi dil olmaktan çıkarılmış, yerel yönetimler düzeyine indirilmiştir. Kurucu unsur kapsamına ise nüfus açısından ezici çoğunluğu oluşturan Arnavutların yanı sıra, son zamanlarda Mitroviça'da Müslüman Kosovalılara kurşun sıkan Sırp'ların dahil edilmesi oldukça düşündürücüdür.

Kosova'da 2005 yılından itibaren Resmi Gazete Türkçe olarak da yayınlanmaktaydı. 2010 yılında Türkçe baskısı kaldırılmak istenmiştir. Fakat KDTP'nin, arka planda ise Türkiye'nin etkin girişimleri bu süreci lehte sonuçlandırmış, şimdilik durdurmuştur.

Geçmiş dönemlerde kapanmak zorunda kalan Yeni Dönem Gazetesi ile Temmuz 2011'de Mehmetçik FM'in alınan bir kararla yayın hayatına son vermesi (Kosova'daki Türk askeri bu kararı almıştır) Türkçenin geleceği açısından düşündürücüdür.

Makedonya'daki resmi dil için yüzde 20'lik nüfus kotası, Kosova'da yüzde 5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazanılan hukuk mücadelelerine rağmen, Kosova'da üstünlerin hukukunun egemen olduğu görülmektedir.

Okullarda Türkçe eğitim görenlerin sayısındaki azalma ile üniversitelerdeki Türk akademisyenlere yapılan baskılar için farklı bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte, Kosovalı Türklerle hakim grubun etnik baskıları dahil edildiğinde, sanılandan daha sıkıntılı bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

Kosova ve Makedonya'daki etnik baskı konusunun arka planında Türkiye'den bölgeye giden gerek kamu, gerek yerel yönetim görevlilerinin göz yummasının etkili olduğu kanaati yaygındır.

Kanaatimizce Ankara'nın genel olarak bu faaliyetlere kayıtsız kalması, 'Katolikleştirilme tehdidi altında bulunan Kosova'nın Müslüman kalabilmesini sağlamak için, dindaş Arnavutları üzmemek, onları kazanmak ve Priştina'yı Ankara ekseninden fazla uzaklaştırmamak' stratejisine dayanmakta ve orada Türklerle yapılanlar görmezden gelinmektedir..

Balkanların ortasında Türklük mücadelesi veren, Türk olarak, Müslüman olarak, Türk-İslam değerlerini muhafaza ederek yaşamak isteyen bu kardeşlerimizin masumiyeti, samimiyeti ve heyecanı her türlü takdirin üstündedir. Türkiye'de yaşayanlar onlardan yeterince haberdar olmasa da, onların bütün ümitlerini Türkiye'ye bağladığını bilmeliyiz. Hemen hemen hepsi " Türkiye'nin ışığı sönmessin!" diye dua etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Prof.Dr. Cemalettin TAŞKIRAN / Gazi üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
- Mehmet Özkan, Balkanlardaki Politikamızı Duygusalıktan Kurtarmalıyız, Yenişafak.com. tr.19.02.2013.
- Osman Atalay, Balkanlarda Yeni Süreç ve İslami Topluluklara Baskılar, Yeni Akit30.09.2014.
- Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası, Alternatif Politika, c.3,sayı:1,1-30 Mayıs 2011.
- Tayyar Arı, Ferhat Pirinççi, ABD'nin Balkanları Politikası, Akademik Perspektif,27.05.2012.
- Kader Özlem, Unutulan Balkan Türkleri, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü,30 Temmuz 2011.